

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik

Tespit ve Yönlendirme Rehberi

Rehberi Hazırlayanlar

Seda Akço (Proje danışmanı)

Bürge Akbulut (Proje danışmanı)

Katkı Verenler

Ertan Karabıyık (Proje koordinatörü ve uzmanı)

Özgür Çetinkaya (Uzman)

İhsan İznebioğlu (Saha uzmanı)

Tuğba Demircioğlu (Proje asistanı ve uzmanı)

Tasarım

KaraşınGrafik

Basım

Altan Matbaası

Birinci baskı, 250 adet, Ankara, Aralık 2023

© Bu yayın bir kamu malıdır. Kalkınma Atölyesi'nden izin almaya gerek olmaksızın serbestçe kullanılabilir ve çoğaltılabilir.

Bu Rehber, Kanada Büyükelçiliği Yerel Girişim Fonu finansal desteği ile Kalkınma Atölyesi Kooperatifi uzmanları tarafından hazırlanmıştır. Bu Rehber'in içeriğinden yalnızca Kalkınma Atölyesi Kooperatifi sorumludur ve hiçbir şekilde Kanada Büyükelçiliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

Activity supported by the
Canada Fund for Local Initiatives
Activite realisee avec l'appui du
Fonds canadien d'initiatives locales

Canada

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik

Tespit ve Yönlendirme Rehberi

UÇURTMA

Birinci sınıftaymış
"Okuma-yazma öğreneceksin" dediniz
"Öğrendim. Okula gitmeyeceğim" diyor
Annesi ter içinde bir şeyler anlatıyor
Oğlan al yeşil mavi bir hayal topu
Bir gözü ipi kopmuş bir uçurtma
Bir gözü babanın bulanık suları
Bağlara doğru koşmaya başlıyor

Anne, kirpiklerinden yanan
Bir gaz lambası pencerenin önünde
Akşamın tanrısına
Yoksulluğun bütün dualarını okuyor

Şükrü Erbaş, 2022

İçindekiler

Ön Söz	5
Rehberin Amacı	6
1 Çocuk Evliliği ve Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliği: Sorunun Boyutu, Nedenleri ve Sonuçları	8
1.1 Sorunun Boyutu	8
1.2 Çocuk Evliliğinin Temel Nedenleri	10
1.3 Çocuk Evliliklerinin Ortaya Çıkardığı Sonuçlar	16
2 Evlenme Yaşı	18
2.1 18 Yaş + Ayırt Etme Gücü	18
2.2 17 Yaş + Ayırt Etme Gücü + Çocuğun Yararı Değerlendirmesi	19
2.3 16 Yaş + Ayırt Etme Gücü + Çocuğun Yararı Değerlendirmesi + Olağanüstü Durum ve Pek Önemli Sebebin Varlığı	20
2.4 Çocuk Yaşta Evlenmenin Hukuken Geçerli Kabul Edildiği Bir Ülkeden Gelen Çocuklar Bakımından Evlenme Yaşı	21
3 Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliği Risklerini Fark Etme	27
4 Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Evlendirilmiş veya Evlendirilme Riski Altında Olan Çocukların Korunması	31
4.1 Bildirme	31
4.2 Bildirimi Alacak Kurumun Yapabilecekleri	32
4.3 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Davalara Müdahil Olarak Katılması	34
4.4 Alınabilecek Tedbirler	35
5 Çocuk Yaşta Evlilikle İlgili Suçlar ve Bildirilmesi	43

Grafikler ve Tablolar

Grafik 1	10
Refah Endeksine Göre 18 Yaş Öncesi Evliliklerin Yaygınlığı (%)	
Grafik 2	12
20-24 Yaş Grubunda 18 Yaş Öncesi Evliliklerde Eşler Arasındaki Yaş Farkı (%)	
Tablo 1	7
Çocuk Yaşta Evlilikler Konusunda Çalışacaklar İçin Kontrol Listesi	
Tablo 2	38
6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a Göre Şiddet Mağduruna Uygulanabilecek Tedbirler (Koruyucu Tedbirler)	
Tablo 3	39
6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a Göre Şiddet Uygulayana Uygulanabilecek Tedbirler (Önleyici Tedbirler)	
Tablo 4	40
6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a Göre Bildirim Sonrası İşletilecek Süreç	
Tablo 5	43
Türk Ceza Kanunu (TCK) Kapsamında Çocuk Yaşta Evliliğe İlişkin Soruşturmalara Konu Olabilecek Suçlar ve Şüpheliler	

Ön Söz

Kalkınma Atölyesi Türkiye'nin farklı bölgelerinde 20 yıldır mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin ve çocuklarının çalışma ve yaşam koşullarını araştırmak, bu koşulları iyileştirmek ve özellikle bitkisel üretim süreçlerinde en kötü biçimdeki çocuk işçiliğiyle mücadele etmek amacıyla çok sayıda faaliyet gerçekleştirmiştir.

Bu faaliyetler kapsamında Kalkınma Atölyesi tarafından gerçekleştirilen saha çalışmaları esnasında çocuk evlilikleri olgusu her zaman gündeme gelmekte, saha araştırma verileri bu olguyu kanıtlamakta, ancak sadece bu soruna dair herhangi bir araştırma veya tespit, yönlendirme ve hizmet sunumuna yönelik bir uygulama bulunmamaktadır. Kalkınma Atölyesi'nin uzun yıllar çalışmaları odaklandığı mevsimlik gezici tarım işçisi aileler arasında da çocuk yaşta evliliklerin yaygın bir sorun olduğu bilinmektedir.

Kanada Büyükelçiliği'nin sağladığı finansal destekle Kalkınma Atölyesi'nin gündeminde olan bu olguya dair Türkiye'de ilk kez mevsimlik gezici tarım işçileri arasında çocuk evliliğini önceleyen ve mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesine yönelik hak temelli hizmet sunumu ve toplum temelli müdahalelerin geliştirilmesini öngören bir proje uygulanmaya başlanmıştır. Katkılarından dolayı Kanada Büyükelçiliği'ne teşekkür ederiz.

Bu proje kapsamında mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerini önleme konusunda çalışanlar için tespit ve yönlendirme ile hak temelli hizmet sunumuna dair iki rehber geliştirilmiştir.

Saha çalışması esnasında çocuk yaşta evlilikler konusunda bizlerle görüşlerini paylaşan mevsimlik gezici tarım işçisi ailelere, rehberlerin geliştirilmesinde katkıları olan kurum temsilcilerine çok teşekkür ederiz. Rehberlerin çocuk evliliklerin önlenmesine katkı sağlamasını diler, çocukların haklarını doya doya yaşayacağı bir ortam için çalışmaya devam edeceğimizi belirtmek isteriz.

Kalkınma Atölyesi
Aralık 2023, Ankara

Rehberin Amacı

Bu rehberin amacı, mevsimlik gezici tarım işçileri arasında yaygın biçimde karşılaşılan çocuk yaşta evlilikler ile mücadele etmek amacıyla çalışan kişilere konuya ve izlenecek yönetime dair bir araç sunmaktır.

“Mevsimlik gezici tarım işçiliği”, başkasının tarla veya bahçesinde ekim, dikim, yetiştirme, bakım, ilaçlama ve hasat gibi bitkisel üretimin herhangi bir aşamasında ücretli/yevmiyeli veya aynı ödeme karşılığı çalışmak üzere sürekli ikamet ettiği yerden göç ederek başka bir yerleşim yerine giden o ülkenin vatandaşı ya da yabancı göçmen kişiler tarafından yapılan işçiliği ifade eder.

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuklarının çocuk yaşta evlendirilmesinin önlenmesi için kamuoyunun bilgilendirilmesinden sebep olan kişinin cezalandırılmasına kadar geniş bir yelpazede yapılacak aşağıdakileri içeren birçok çalışma bulunmaktadır:

- Genel olarak kamuoyunu çocuk yaşta evliliklerin zararları ve çocukların bundan korunması için izlenebilecek yollar hakkında bilgilendirmek.
- Aileleri ve çocukları çocuk yaşta evliliklerin zararları konusunda bilgilendirmek.
- Çocukları ve çocukla çalışan meslek elemanlarını destek alınabilecek hizmetler ve bildirim yükümlülüğü ve yöntemleri hakkında bilgilendirmek.
- 16 yaşını doldurmuş olan çocukların evlenme izni için hakime yaptıkları başvuruların değerlendirilmesinde çocuğun yararının gözetilmesini sağlamak.
- Evlenme veya evlendirilme riski altındaki çocuğun korunması için bildirim yapmak.
- Çocuğun evlendirilmesine neden veya aracı olan kişilerin işledikleri suçlarla ilgili soruşturma yapılması için bildirim yapmak.
- Çocuk yaşta evlenmenin engellenmesi için çocuğa ve/veya anne-babasına ya da bakım veren kişilere eğitim, meslek edindirme, danışmanlık, hukuki yardım vb. destek hizmetleri sunmak.

Bu çerçevede, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesi amacıyla alanda çalışacak kişilerin evlenme yaşı, çocuk yaşta evlenmenin nedenleri ve sonuçları, evlenme veya evlendirilme riski altındaki çocuğun fark edilmesi ve korunması için izlenebilecek yöntemler, bu süreçte çocuğun veya

ona bakım veren kişilerin izlenecek yöntemler ve yararlanabilecekleri hizmetler ile ilgili bilgilendirilmesi gibi birçok alanda bilgi sahibi olması gerekir. Bu çerçevede sahip olunması gereken bilgilerin kısa bir listesi Tablo-1'de sunulmaktadır. Bu alanda çalışmaya yeni başlayanlar, bu listeden yararlanarak bilgi desteğine ihtiyaç duydukları alanları tespit edebilirler ve rehberin ilerleyen bölümlerinde bu bilgilere ulaşabilirler.

Tablo 1. Çocuk Yaşta Evlilikler Konusunda Çalışacaklar İçin Kontrol Listesi

Alan Çalışanları için Kontrol Listesi	Kontrol
Evlenme yaşı konusundaki ulusal mevzuatı biliyorum.	☐
Çocuğun korunması alanındaki yasal dayanakları biliyorum.	☐
18 yaşından küçüklerin evlenme taleplerine izin verilmesi için gerekli koşulları biliyorum.	☐
Bir çocuğun evlendirileceğini fark etmeyi sağlayacak ipuçlarını biliyorum ve fark edebiliyorum.	☐
Çocukların evlendirilmesi söz konusu olduğunda kime bildirim yapılması gerektiğini biliyorum.	☐
Risk altındaki çocukla ilgili bildirimin nasıl yapılması gerektiğini biliyorum.	☐
Bildirim sonrasında çocuğun korunması konusunda izlenecek usulleri biliyorum.	☐
Gerektiğinde bu usuller hakkında çocuk ve yakınlarını bilgilendirebilecek kadar bilgi sahibiyim.	☐
Bir çocuğun evlendirilmesi ile ilgili suçları ve şüphelileri biliyorum.	☐
Bu suçlar ile ilgili bildirimin nereye yapılması gerektiğini biliyorum.	☐
Suç bildiriminin nasıl yapılacağını biliyorum.	☐
Suç bildirimini sonrasında izlenecek usulü biliyorum.	☐
Gerektiğinde bu usuller hakkında çocuk ve yakınlarını bilgilendirebilecek kadar bilgi sahibiyim.	☐
Evlendirilme riski altında olan veya evlendirilmiş olan çocuklar ve onlara bakım verenlerin destek alabilecekleri hizmetleri hakkında bilgim var.	☐

Bu rehberin hazırlık aşamasında çocuk yaşta evliliklerin önlenmesine dair uluslararası ve ulusal düzeyde gerçekleştirilmiş çalışmalar ve mevcut mevzuat ile birlikte Kalkınma Atölyesi Kooperatifi uzmanları tarafından 24-30 Eylül 2023 tarihlerinde Adana'nın Seyhan, Karataş, Yüreğir, Yumurtalık ilçeleri ile Mersin'in Tarsus ilçesinde mevsimlik gezici tarım işçisi aileler arasında çocuk yaşta evliliklerin nedenleri, ailelerin ve çocukların bu konudaki algı ve yaklaşımları ve bu alanda sunulan ve sunulması gereken tespit, yönlendirme ve müdahale hizmetlerinin tespitine dair yürütülen saha çalışmasının bulgularından yararlanılmıştır.

1

Çocuk Evliliği ve Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliği: Sorunun Boyutu, Nedenleri ve Sonuçları

1.1

Sorunun Boyutu¹

“Çocuk yaşta evlilik” veya “çocuk evliliği”, taraflardan en az birinin 18 yaşından küçük olduğu resmi ve gayri resmi evlilikleri ifade eder.²

Türkiye’de 20-49 yaş grubundaki her beş kadının biri 18 yaşından önce, yani çocuk yaşta, evlendirilmiştir.³ Mevcut verilere göre, 2022 yılında 16-19 yaş arasındaki 52 bin 444 kız çocuğu ve 6 bin 460 oğlan çocuğu resmi olarak evlendirilmiştir.⁴ Çocuk yaşta evlendirilen kız ve oğlan çocuklarının sayısı arasındaki fark dikkat çekicidir. Evlendirilen kız çocuklarının sadece yüzde 4’ü kendileri ile benzer yaşta oğlan çocuklar ile evlendirilmektedir.⁵

Çocuk yaşta evlilik, Suriyeli geçici sığınmacı ailelerde her iki kız çocuktan birini ilgilendiren daha da yaygın bir sorundur.⁶

Çocuk yaşta evlilikler kırsal alanlarda daha yaygın görülmekte; bölgesel dağılımda ilk üç sırayı Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Akdeniz bölgeleri almaktadır.

Evlendirilen kız çocuklarının büyük çoğunluğu evlenecekleri erkek ile aileleri veya akrabaları aracılığı ile tanıştırılmakta ve evlilik kararı da aileleri tarafın-

¹ Bu bölümde yararlanılan kaynak(lar):

- UNFPA (2020) “Türkiye’de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi”

² Bu alandaki çalışmalarda çoğunlukla “çocuk yaşta evlilik”, “erken evlilik” ve “zorla evlilik” sorunları birlikte ele alınmaktadır. “Erken evlilik”, henüz evliliğin getireceği sorumlulukları üstlenebilecek gelişim düzeyinde olmayan kişilerin evliliklerini ifade eder; bu tanımla “erken evlilik” çocuk yaşta evlilikleri ve 18 yaşından büyük olsa dahi fiziksel, duygusal, cinsel ve psikolojik gelişimini tamamlamış olması veya yaşam seçenekleri ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmaması gibi faktörler sebebiyle evliliğe rıza göstermeye henüz hazır olmayan kişilerin evliliğini kapsar. “Zorla evlilik” ise, iki kişiden en az birinin evlilik için tam ve özgür rıza göstermediği evlilik türüdür.

Tanımlar konusunda aşağıdaki kaynaklardan yararlanılabilir:

- ECPAT Türkiye (2019) “Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismardan Korunması İçin Terimler ve Kavramlar Kılavuzu”
- UNFPA (2021) “Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Hukuki Bilgiler Rehberi”

³ 2018-TNSA sonuçlarına göre 20-49 yaş grubundaki kadınların yüzde 19,9’u 18 yaşından önce, yüzde 3,6’sı ise 15 yaşından önce evlendirilmiştir. 20-24 yaş grubundaki kadınlar için bu oranlar sırasıyla yüzde 14,7 ve yüzde 2,0’dır.

⁴ TÜİK Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2022

⁵ 2018-TNSA sonuçlarına göre 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınların yüzde 16’sı kendilerinden 10+ yaş büyük, yüzde 50’si kendilerinden 5-9 yaş büyük, yüzde 30’u kendilerinden 1-4 yaş büyük, yüzde 3’ü kendileri ile aynı yaşta, yüzde 1’i ise kendilerinden küçük erkeklerle evlenmişlerdir.

⁶ 2018-TNSA kapsamında Suriyeli göçmen kadınlar örneklemini ile yapılan çalışmada, 20-49 yaş grubundaki kadınların yüzde 40,0’ının, 20-24 yaş grubundaki kadınların ise yüzde 44,8’inin 18 yaş altında evlendirildiği bildirilmektedir.

dan verilmektedir.⁷ 18 yaşından önce evlendirilen kız çocuklarının yüzde 14'ü, 15 yaşından önce evlendirilen kız çocuklarının yüzde 23'ü kendi rızaları olmadan evlendirilmişlerdir.

Mevsimlik gezici tarım işçiliğinin ve mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliğinin yaygınlığı

Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarına dair kurulan TBMM Araştırma Komisyonu tarafından hazırlanan raporda,⁸ Türkiye'de resmi kayıtlara göre 500 bine yakın kişinin mevsimlik gezici tarım işgücüne katılmaktadır. Gezici tarımsal işgücünün çoğunluğunun aile üyeleriyle birlikte tarım alanlarında çalıştığı ya da yaşadığı dikkate alındığında mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin toplam nüfusunun 1 milyonu aştığı tahmin edilmektedir.

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliğinin yaygınlığına dair kapsamlı bir araştırma bulunmamakla birlikte, bu alanda yapılan bazı araştırmalar sorunun ciddiyetine dair fikir vermektedir:

- Mevsimlik gezici tarım işçilerinin yoğun olduğu 11 ilde 1,353 katılımcıyla yapılan araştırmada kadınların yüzde 63'ünün çocuk yaşta (yüzde 23'ünün 13-15 yaşında, yüzde 40'ının 16-17 yaşında) evlendiği tespit edilmiştir.⁹
- Adıyaman ve Şanlıurfa'da yaşayan ve mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan 1.200 kişiyle yapılan bir araştırmada, araştırma tarihinde 15-24 yaşları arasında olan kadınların yarısı 17,5 yaş ve altında evlendiklerini, evli kadınların yüzde 41'i ise 18 yaşından önce anne olduğunu bildirmiştir.¹⁰
- Şanlıurfa'ya mevsimlik gezici tarım işçisi olarak gelen 300 kadınla yapılan bir araştırmada, kadınların yüzde 77'sinin ilk evlenme yaşının, yüzde 61'inin ise ilk gebelik yaşının 20'den küçük olduğu görülmüştür.¹¹
- Adana'da toplam 714 mevsimlik gezici tarım işçisi ile yapılan bir diğer çalışmada ortalama ilk evlilik yaşı kadınlarda 15,4 iken erkeklerde 23,0 çıkmıştır. Bu araştırmada aynı zamanda evlilik yaşı ortalamaları Türkiye ortalamaları ile karşılaştırılmış ve mevsimlik tarım işlerinde çalışan ailelerde ilk evlilik yaşı ortalamasının Türkiye geneline göre anlamlı şekilde düşük olduğu gösterilmiştir (kadınlarda 8,1; erkeklerde 3,7 yaş daha düşük).¹²
- Eskişehir'de mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerle yapılan bir araştırmaya katılan kadınların yüzde 26,8'i 13-15 yaş arasında, yüzde 32,8'i 16-17 yaşında evlendiklerini söylemiştir. Bu oranlar erkeklerde yüzde 6,1 ve yüzde 16,6 olmuştur.¹³

⁷ 2018-TNSA sonuçlarına göre 18 yaşından önce evlenmiş 20-24 yaş grubundaki kadınların yüzde 46'sı, 20-49 yaş grubundaki kadınların yüzde 59,6'sı ailelerinin kararı ile evlendirilmişlerdir.

⁸ TBMM (2015) "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu"

⁹ Hayata Destek Derneği (2014) "Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliği Araştırma Raporu"

¹⁰ Şimşek, Z. (2012) "Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması"

¹¹ Bucak, F.K., Kahraman, S., Kartal, M. (2018) "Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Bebek Yapma Hakkında Düşünceleri ve Aile Planlaması Kullanma Durumları" Sağlık Akademisyenleri Dergisi (5)3, 178-183

¹² Sevinç, M.R. (2015) Adana İlinde Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Geleceği (Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi)

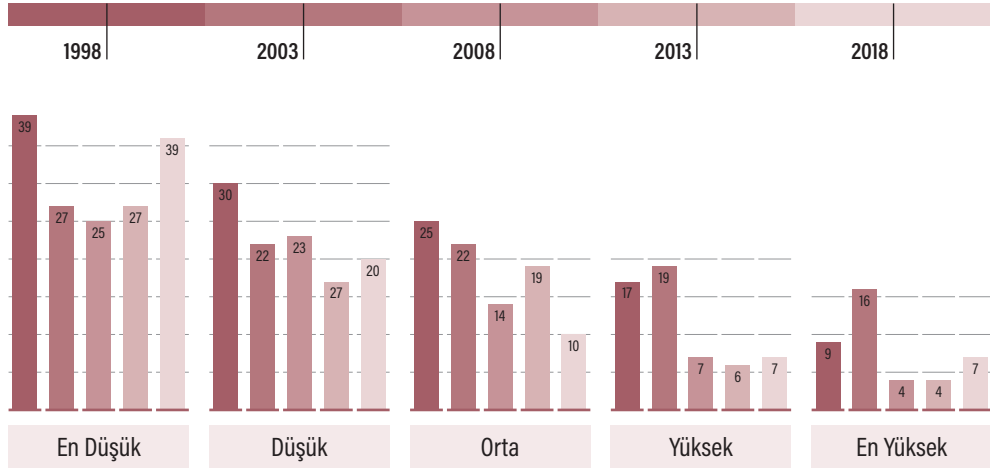
¹³ Kaleci, H. (2007) Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyolojik Analizi: Eskişehir Örneği (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji)

1.2 Çocuk Evliliğinin Temel Nedenleri¹⁴

Yoksulluk

Yoksulluk, çocuk yaşta evliliklerin arkasındaki en önemli sebeplerden biridir. Araştırmalar da göstermektedir ki, çocuk yaşta evlilikler ile ailenin refah düzeyi arasında ters yönlü bir ilişki vardır; refah düzeyi azaldıkça çocuk yaşta evlendirilenlerin sayısı artmaktadır (Grafik-1). Türkiye’de en düşük ve düşük refah endeksine sahip hanelerde yaşayan kadınların yüzde 56’sı 18 yaşından önce evlenmişlerdir.¹⁵ Refah düzeyi yükseldikçe çocuk yaşta evlilik oranları düşmekte ancak sıfırlanmamaktadır. Bu da tek başına yoksulluğun bu sorunu açıklamaya yetmediğini göstermektedir.

Grafik 1. Refah Endeksine Göre 18 Yaş Öncesi Evliliklerin Yaygınlığı (%)

Kaynak: UNFPA (2020) "Türkiye’de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) Veri Analizi"

Çocuk yaşta evlilik ile yoksulluk arasındaki ilişkinin temelinde kız çocuklarının aileler tarafından ekonomik bir yük olarak görülmesi ve kız çocuklarının erken yaşlarda evlendirilmesinin bu ekonomik yükü hafifletmenin bir yolu, diğer yan-

¹⁴ Bu bölümde yararlanılan kaynak(lar):

- UNFPA (2021) "Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi - Temel Bilgiler Rehberi"
- UNFPA (2020) "Türkiye’de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi"
- UNFPA (2020) "Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Sağlık Riskleri ve Sonuçlarına Çok Sektörlü Yaklaşım"
- UN Women (2021) "Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere İlişkin Erkek Algısı"

¹⁵ 2018-TNSA sonuçlarına göre, 20-24 yaş grubundaki kadınların refah endeksi seviyelerine göre 18 yaşından önce evlenme yüzdeleri; en düşük seviye için yüzde 35,6; düşük seviye için yüzde 20,3; orta seviye için yüzde 9,5; yüksek seviye için yüzde 6,5, en yüksek seviye için yüzde 7,5 olmuştur.

dan da başlık parası, süt parası gibi maddi getiriler ile ekonomik bir kazanç olarak değerlendirilmesi yer almaktadır. Türkiye’de 18 yaşından önce evlendirilen her 10 kız çocuğunun 4’ü için ailesi başlık parası aldığını belirtmektedir.¹⁶

Aynı zamanda çocuklar belli bir yaştan sonra ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunabildikleri için de olabildiğince erken ve çok sayıda çocuk sahibi olmak ekonomik zorluklarla baş etme yöntemi olarak görülebilmektedir.

➤ Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kültürel normlar ve kız çocuklarını koruma ihtiyacı

Kadınlara biçilen ve öğretilen toplumsal cinsiyet rolleri ve buna bağlı kültürel normlar da çocuk evliliklerine zemin hazırlayan önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Çocuk yaşta evliliklerin önemli bir gerekçesinin, ergenliğe giren çocukların cinselliği merak etmeleri ve bunu deneme arayışına girmeleri, ailelerin de çocuklarının evlilik dışı cinsel deneyim tehlikesinden korumak için evlenmelerine rıza göstermeleri olduğu dile getirilmektedir. Ancak bu kaygı kız çocukları için çok daha yoğun yaşanmakta ve evlilik kız çocuklarını “korumanın” bir yolu olarak da görülebilmektedir. Böylece kız çocukları ergenliğe ulaştıklarında evlendirilerek ailenin onaylamadığı bir kişi ile yakınlaşmalarının, gönüllü veya zorla evlilik öncesi cinsel ilişkiye girmelerinin engellenebileceği ve böylece ailenin onuru ve namusunun korunacağı düşünülmektedir.

Ergenliğe giren çocuğun evliliğe hazır olduğuna, çocuk yaşta evlenip beraber “büyüyen” çocukların daha uyumlu olacaklarına veya küçük yaşta evlenen kızların gelin oldukları ailenin kültürüne ve alışkanlıklarına daha kolay uyum sağlayacaklarına dair yanlış inanışlar da çocuk evliliklerinin önünü açmaktadır. Evlendirilen kız çocuklarına biçilen temel rolün çocuk doğurmak ve ev işlerini üstlenmek olması ve bu rollerin eğitim ya da yetenek gerektirmediğinin düşünülmesi ise çocukların evlendirilmesini kolaylaştırmaktadır.

➤ Çocukluk konusunda geleneksel bakış açısının yaygınlığı

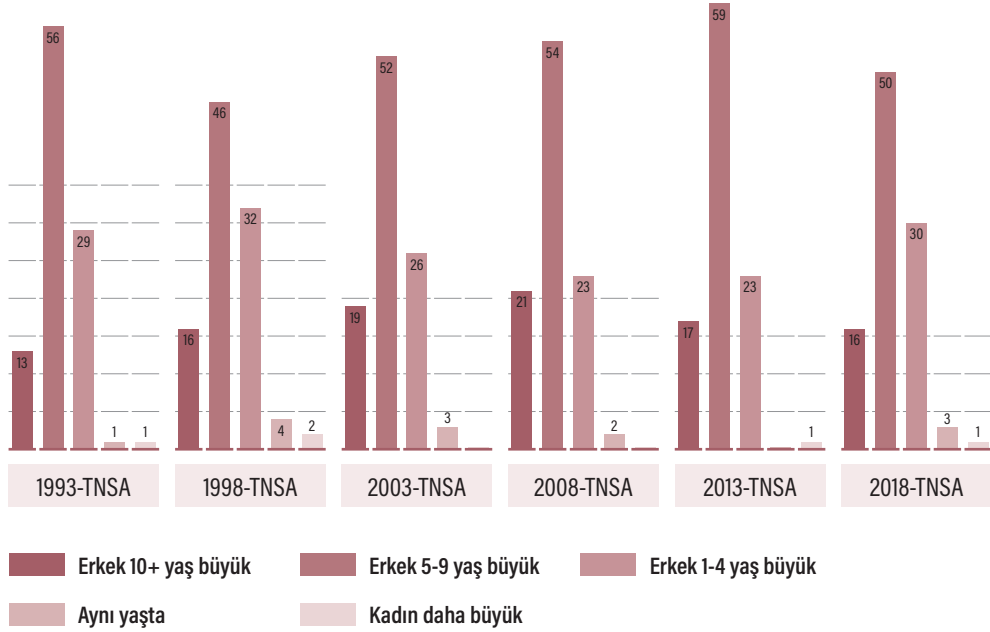
Çocuk yaşta evlilikleri ilgilendiren çocukluk algısına dair en önemli konu, yetişkinlerin çocukları eş veya cinsel ilişkinin partneri olarak görme yaklaşımlarıdır. Evlendirilen kız çocuklarının büyük çoğunluğunun kendilerinden en az 5 yaş büyük bir erkekle evlendirildiği göz önüne alındığında¹⁷ (Grafik-2), doktrinde

¹⁶ 2018-TNSA sonuçlarına göre, 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenen kadınların yüzde 38,2’sinin evliliğinde kadının ailesine başlık parası verilmiştir.

¹⁷ 2018-TNSA sonuçlarına göre 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınların yüzde 16’sı kendilerinden 10+ yaş büyük, yüzde 50’si kendilerinden 5-9 yaş büyük, yüzde 30’u kendilerinden 1-4 yaş büyük, yüzde 3’ü kendileri ile aynı yaşta, yüzde 1’i ise kendilerinden küçük erkeklerle evlenmişlerdir.

çocuğun cinsel istismarı sayılan yaklaşımın evlenme söz konusu olduğunda toplumsal bir kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Bu da çocukluk konusunda geleneksel bakış açısının hala mevcudiyetini sürdürdüğünü gösterir. Bu nedenle bu bakış açısının çocuk yaşta evliliklerdeki etkisini görmek ve bununla ilgili çalışmak gerekir.

Grafik 2. 20-24 Yaş Grubunda 18 Yaş Öncesi Evliliklerde Eşler Arasındaki Yaş Farkı (%)

Kaynak: UNFPA (2020) "Türkiye'de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) Veri Analizi"

Çocukluk ve çocuk hakları alanındaki çalışmalar, çocukluğun tarihsel ve kültürel faktörlere göre gösterdiği değişiklikleri anlatırken, geleneksel yaklaşım ile modern çağın çocukluk anlayışının temel farklılıklarından birinin yetişkin yaşamına katılıma getirilen sınırlama olduğunu vurgular. Sanayileşme, kentleşme ve ulus devletlerin kurulması ile birlikte, çocukluk algısında da çocukların yaşamlarında da değişim meydana gelmeye başlar. Çocuklar öncelikle, birlikte toprak işi, hayvan bakımı, yemek, dikiş, eğlence, ibadet gibi bir çok faaliyeti ortak yürüttükleri yetişkin dünyasından çıkarlar ve okula gönderilirler.¹⁸ Bu değişim, geleneksel yaklaşımda çocukların yetişkin yaşamına kendiliklerinden katılmaları durumunun, modern çağda değişen yaşam koşulları ile yarattığı risklerden

¹⁸ Franklin, Bob. (1993). Çocuk Hakları. Çeviren: Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

çocukları korumanın bir gereğidir. Zira, kentleşme ve sanayileşme ile birlikte çocuk geniş ailenin koruyuculuğunu yitirir, öte yandan yeni toplum düzeninde yaşamını sürdürebilmesi için bazı becerileri edinmesi gerekir. Çocukların yeterli becerilere sahip hale gelmesi ve anne-babalarının gözetimine ihtiyaç duymadan yaşayacak hale gelinceye kadar gelişimlerinin güvence altına alınması, ulus devletlerin oluşumu ile birlikte devletin bir sorumluluğu haline gelir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşmesi de bu anlayışı benimseyerek çocukları her tür ihmal ve istismardan koruma görevini devletlere verir.

Çocukların evlenebileceğinin düşünülmesi yanında çocuklarla yetişkinlerin evlenebileceğinin düşünülmesi, çocukları cinsel istismar başta olmak üzere her türlü istismara karşı korumasız hale getirmektedir. Bu nedenle çocuk yaşta evliliğin önlenmesinde geleneksel çocukluk algısının değiştirilmesi önemli bir rol oynar.

📌 Kaliteli eğitim olanaklarına erişim eksikliği

Evlilik, ergen kız çocukları için okul terkinin en önemli nedeni olarak görülmektedir. Hiç eğitimi olmayan kız çocuklarının yarıya yakını 18 yaş altında evlenirken, üniversite mezunları arasında bu oran yüzde 1'e kadar düşmektedir.¹⁹

Çocuk yaşta evlilikler ailenin eğitim düzeyinin düşük olması ile de doğrudan ilişkilidir. Ailenin eğitim düzeyi düştükçe, çocuklarını evlendirme oranları artmaktadır. Türkiye'de evlendirilen kız çocuklarının ebeveynlerinin neredeyse tamamına yakınının en fazla ilkokul mezunu olduğu, anneler arasında hiç eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmeyenlerin oranının yüzde 63'e kadar çıktığı görülmektedir.²⁰

¹⁹ TÜİK Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021

²⁰ 2018-TNSA sonuçlarına göre, 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenen kadınların annelerinin eğitimine bakıldığında, yüzde 63,3'ünün hiç eğitiminin olmadığı veya ilkokulu bitirmemiş olduğu, yüzde 33,6'sının ilkokul mezunu olduğu, yüzde 3,1'inin ise ortaokul ve üstü mezunu olduğu görülmektedir. Babalar için bu oranlar sırasıyla yüzde 29,6; yüzde 58,0 ve yüzde 12,4 olmuştur.

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuk evliliği açısından risk oluşturan koşulları²¹

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerine dair farklı coğrafya ve ürünlere özgü gerçekleştirilen araştırmalar ve bu rehberin hazırlık aşamasında yürütülen saha çalışmasının bulguları, çocuk evliliğinin temel nedenlerinin büyük ölçüde mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde yaygın olduğunu ve yoğun şekilde yaşandığını göstermektedir:

- Mevsimlik gezici tarım işçilerinin neredeyse tamamı kayıtsız ve/veya sözleşmesiz çalışmakta; ailelerin elde ettikleri gelir çoğunlukla her iki ebeveynin de hiç tatil veya izin hakkı kullanmadan ayda 30 gün çalıştığı varsayılabilir, yoksulluk sınırının çok altında kalmaktadır. Ailede çalışan tek ebeveyn olduğu, hava koşulları, hastalık vb. sebeplerle her gün çalışamadığı vb. durumlarda elde edilen gelir açlık sınırının da altına inmektedir.
- Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çoğunluğunda evlendirilen kız çocukları için başlık parası alınmasının devam eden yaygın bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Bu rehberin hazırlık aşamasında yürütülen saha çalışmasında Eylül 2023 itibarıyla ödenen başlık parasının 400 bin TL'ye (yaklaşık 14.250 USD) kadar çıkabildiği bilgisi paylaşılmıştır. Bu da hem geleneksel uygulamaların devam ettiğini hem de kız çocuklarını evlendirmenin yoksullukla başa çıkmak için kullanılabilen bir strateji olduğunu göstermektedir.
- Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde toplumsal cinsiyet eşitsizliği de öne çıkmakta, özellikle sosyal ilişkileri zayıf gruplarda daha da radikalleşebilmektedir. Çok küçük yaşta kız çocuklarından bile esas olarak ev işleri ve ailedeki küçük çocukların bakımı gibi sorumlulukları yerine getirmesi beklenmekte, kültürel normlar halen özellikle kız çocuklarının erken evlendirilmesini desteklemektedir.
- Çocukların 18 yaş öncesi evlenebileceklerini veya evlendirilmeleri gerektiğini söyleyen ailelerin sundukları sebepler de kültürel normların, kız çocuklarını koruma ve aileleri genişletme isteğinin mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliğini arttıran önemli bir risk faktörü olduğunu göstermektedir:
"Kız çocuklarının bir erkeği sevmeleri veya birisi tarafından kandırılmaları babasını zor durumda bırakır, o nedenle evlendirilmeliler."
"Kaçarsa vurmak gerekir. O nedenle evlendiriyoruz."
"Kıza sahip çıkmak için evlendirilir."

²¹ Bu bölümde yararlanılan kaynak(lar):

- Bucak, F.K., Kahraman, S., Kartal, M. (2018) "Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Bebek Yapma Hakkında Düşünceleri ve Aile Planlaması Kullanma Durumları" Sağlık Akademisyenleri Dergisi (5)3, 178-183
- Hayata Destek Derneği (2021) "Mevsimlik Tarım Sahaları ve Çocukların Durumu: Mersin ve Silifke'den Saha Çalışması Bulguları"
- Hayata Destek Derneği (2014) "Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliği Araştırma Raporu"
- Kaleci, H. (2007) Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyolojik Analizi: Eskişehir Örneği (Yüksel Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji)
- Kalkınma Atölyesi (2019) "Yoksulun Umudu Çocuk: Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Sosyo-Ekonomik Profili ve Çocuk İşçiliği Araştırması"
- Kalkınma Atölyesi (2018) "Tarımsal Üretimde Çalışan Çocukların Karşılaştıkları Sağlık Riskleri"
- Kalkınma Atölyesi (2016) "Bereketli Topraklar, Zehir Gibi Yaşamlar: Suriyeli Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Adana Ovası Mevcut Durum Araştırma Raporu"
- Kalkınma Atölyesi (2014) "Fındık Hasadının Oyuncuları - Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadında Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Tarım İşçilerinin Çocukları, Tarım Aracıları ve Bahçe Sahipleri Temel Araştırması"
- Kalkınma Atölyesi (2012) "Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çocuklar - Sorun Analizi ve Politika Önerileri"
- Sevinç, M.R. (2015) Adana İlinde Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Geleceği (Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi)
- Şimşek, Z. (2012) "Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması"

"Kızlar da erkekler de erken evlenmeli, zinaya karışmadan."

"Erken evlilik iyidir. İş gücü olarak iyi. Çocuklar hem gündelik işleri yapıyorlar hem de tarımda çalışıyorlar."

"Evlenmeleri gerekir, töre böyle."

- Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde yaygın olarak çocukların küçük yaşta çalışma yaşamına katılmasını, evlendirilmesini ve çocuk sahibi olabildiğini kabul eden geleneksel çocukluk anlayışının hakim olduğu gözlemlenmektedir. Bu rehberin hazırlık aşamasında yürütülen saha çalışmasında mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocukları için öngördükleri ideal evlilik yaşının kızlar için 17-18 yaş, erkekler için ise 20-22 yaş aralığında değiştiği belirtilmiştir. Ancak hem evlenme yaşına dair istatistikler²² hem de alandaki gözlemler, kız çocuklarının kendilerinden çok daha büyük yetişkin erkeklerin eşi veya cinsel partneri olarak görülebildiğini göstermekte, bu da çocuk evliliklerine zemin hazırlayan önemli bir toplumsal bakış açısı sorunu olarak öne çıkmaktadır.
- Mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan ailelerinin yanında göç eden çocuklar seyahat etme zorunluluğu, maruz kaldıkları koşullar nedeniyle düşük bilişsel gelişim ve akademik başarı düzeyi, eksik yetişkin gözetimi, özellikle kız çocuklarının kardeşlerine bakma veya ev işleri yapma gibi diğer sorumlulukları olması, eğitimin bekleniminin az olması veya ailenin kız çocukların okumasına karşı gelmesi gibi sebeplerle okula düzenli devam edememekte ve uzun süreli devamsızlık eğitim sürecinden kopuşa neden olabilmektedir. Araştırmalar, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde 12-15 yaş arası üç çocukta birinin, 16-18 yaş arası dört çocukta üçünün okula devam etmediğini göstermektedir. Suriyeli göçmen ailelerin çocukları için bu oran yüzde 90'ın üzerine çıkabilmektedir.
- Yapılan araştırmalarda mevsimlik gezici tarım işçisi kadınların tamamına yakınının, erkeklerin ise yarısından fazlasının eğitim düzeyinin en fazla ilkokul mezuniyeti seviyesinde olduğu; üç kadından birinin, iki Suriyeli işçi kadınının okuma yazma bilmediği belirtilmektedir.

²² 2018-TNSA sonuçlarına göre 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınların yüzde 16'sı kendilerinden 10+ yaş büyük, yüzde 50'si kendilerinden 5-9 yaş büyük, yüzde 30'u kendilerinden 1-4 yaş büyük, yüzde 3'ü kendileri ile aynı yaşta, yüzde 1'i ise kendilerinden küçük erkeklerle evlenmişlerdir.

1.3 Çocuk Evliliklerinin Ortaya Çıkardığı Sonuçlar²³

Çocuk yaşta evlendirilmek, çocukların Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme’de tanınan sağlık, her tür ihmal-istismar ve sömürüden korunma, dinlenme, oynama, kültürel hayata katılma ve anne-babasından ayrılmama hakları dahil olmak üzere birçok temel hakkını ihlal eder. Çocuk evliliklerinin bu hak ihlallerine neden olan sonuçları arasında aşağıdakiler yer alır:

➤ Eğitimden kopma

Çocuk yaşta evlendirilen çocuklar ve özellikle kız çocukları, ev işlerinin yükü, hareket özgürlüğünün kısıtlanması, hamilelik ve çocuk sahibi olma ve Türkiye dahil bazı ülkelerde evlenen kız çocukların okula devamı önünde yasal engellerin bulunması²⁴ nedeniyle eğitim hayatından kopmaktadırlar.

➤ İşsizlik, birisine bağımlı olma ve yoksullaşma

Çocukların eğitim hayatından kopması meslek edinmelerini zorlaştırmakta, çalışma hayatına katılımlarını azaltmakta, yoksullaştırmakta ve kendilerine ait geliri olamadığı için de diğer insanlara bağımlılıklarını arttırmaktadır.

➤ Aile içi ve dışı şiddete maruz kalma

Erken yaşta evlenen kadınlar diğer yaş gruplarındaki kadınlara oranla evliliklerinde fiziksel ve duygusal şiddete daha fazla maruz kalmaktadırlar.

➤ Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürmesi

Evlilikle birlikte özellikle kız çocuğunun toplumsal yaşama katılımının önünde pek çok engel oluşmakta, hem aile içinde hem de kamusal alanda karar alma süreçlerine katılımları güçleşmekte ve evlilik ile birlikte gelen sorunlar daha da güçsüzleşmelerine neden olmaktadır. Tüm bu olumsuzluklar, sadece kız çocuklarını, genç kızları ve kadınları değil, onların çocuklarını da etkileyerek cinsiyet eşitsizliğinin devamına sebep olmaktadır.

²³ Bu bölümde yararlanılan kaynak(lar):

- UNFPA (2021) "Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi – Temel Bilgiler Rehberi"
- UNFPA (2020) "Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Sağlık Riskleri ve Sonuçlarına Çok Sektörlü Yaklaşım"

²⁴ Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği’nin "kayıt şartları" başlıklı 21/4. maddesi göre "evli olanların kayıtları yapılmaz, öğrenci iken evlenenlerin okulla ilişkisi kesilerek kayıtları e-Okul üzerinden açık öğretim lisesine, mesleki açık öğretim lisesine veya açık öğretim imam hatip lisesine gönderilir."

➤ Çocuk yaşıta gebelik

Çocuk yaşıta evlilikler çocuk yaşıta gebeliklere sebep olmakta ve çocuk yaşıta gebelikler sonucu, başta anne ve bebek ölümleri olmak üzere, düşük, erken doğum, zor doğum, gebelik döneminde bebekte büyüme geriliği, düşük doğum ağırlığı, ağır kanamalar, yırtıklar, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ve doğum sonrası sorunlar dahil olmak üzere pek çok olumsuz sağlık sonuçları ve riskleri artmaktadır.

➤ Hazır olunmayan ebeveynlik

Henüz fiziksel veya ruhsal açıdan hazır olunmadan ebeveyn olmak çok ağır bir sorumluluk yükleyerek hem ebeveynlerin hem de çocuklarının sağlık ve gelişimleri için önemli riskler oluşturmaktadır.

➤ Psikolojik ve ruhsal sorunlar

Çocuk yaşıta evlendirilmek, çocukların ergenlik dönemlerini sağlıklı tamamlamalarını engellemekte, kimlik gelişimlerini ve ruhsal sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Bu etkilerin ortaya çıkması veya fark edilmesi zaman aldığından ve çocuklar erken yaşlarda yardım istemekte zorluk yaşadığından bu sorunlar zamanla artmakta ve ağır depresyon dahil birçok soruna neden olabilmektedir.

➤ Genel sağlık ve üreme sağlığı sorunları

Çocuk yaşıta evlilikler çocuklarda kas-iskelet hastalıkları, enfeksiyon, anemi, sistit, migren, hipertansiyon, cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi akut veya kronik genel sağlık ve üreme sağlığı sorunlarının görülme riskini arttırmakta, beklenen sağlıklı yaşam süresinin azalması ve erken ölüme kadar varabilen çok ciddi sonuçlara neden olabilmektedir.

2

Evlenme Yaşı

Çocuk yaşta evliliklerin önlenmesine yönelik çalışacak kişilerin bilmeleri gereken ilk konulardan biri evlenme yaşıdır. Çünkü Türk Medeni Kanunu üç farklı evlenme yaşı düzenlemiştir. Yasal olarak bir kimsenin kendi kararı ile evlenebilmesi için 18 yaşını doldurması gerekir. Bu yasal düzenleme, 18 yaşını doldurmamış olanların veli, vasi veya hakim kararı ile evlenebileceği anlamına gelmez; tek başına kendi kararları ile evlenemeyecekleri, aynı zamanda veli, vasi veya hakim de izninin gerektiği anlamına gelir. Nitekim, 17 yaşını doldurmuş kişinin evlendirme memuruna, 16 yaşını doldurmuş kişinin de hakime müracaat ederek evlenme kararını bildirmesi ve buna izin verilmesini talep etmesi gerekir.

Bu iznin verilmesinin de bu bölümün devamında açıklanan bazı koşulları bulunmaktadır. Çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi bakımından önemli adımlardan biri, bu koşulların bilinmesini ve aranmasını sağlamak üzere toplumun ve yasa uygulayıcıların farkındalıklarını arttırmaktır.

Bu kapsamda;

- Anne-babalar, kendilerinin uymaları gereken koşulları ve buna uymaları halinde verecekleri kararların denetleneceğini bilmelidir.
- Çocukla çalışan kişiler, yaşa dair istisnaların denetime tabi olduğunu, yetişkinlere keyfi hareket etme imkanı sunmadığını, dolayısıyla çocuğun korunmasından sorumlu herkesin bildirim yükümlülüğünün bu alanı da kapsadığını bilmelidir.
- Yasa uygulayıcılardan da yasaya uygun ve çocuğun yararını gözeterek biçimde araştırma yapmaları talep edilmelidir.

2.1 18 Yaş + Ayırt Etme Gücü

Bir kimsenin kendi kararı ile evlenebilmesi için 18 yaşını doldurmuş olması ve ayırt etme gücüne sahip olması gerekir.²⁵ BM Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline dair Sözleşme'ye (madde 1) göre “Hiçbir evlilik, her iki tarafın da tam ve özgür rızası olmadan resmen akdedilemeyecektir; bu rıza, yasayla öngörüldüğü şekilde, gereken biçimde duyurulduktan sonra ve nikah kıymaya yetkili merci ve şahitlerin huzurunda taraflarca dile getirilmelidir.” Dolayısıyla kişinin ayırt etme gücüne sahip olması yetmez, aynı zamanda tam

²⁵ Türk Medeni Kanunu (TMK) madde 124; Evlendirme Yönetmeliği madde 14 ve madde 20

ve özgür iradesinin de bulunması gerekir. Ayırt etme gücü, aynı zamanda tam ve özgür iradeye sahip olmanın birinci koşuludur.

Evlenme yaşı konusunda Türk Medeni Kanunu 18 yaş sınırına iki istisna getirmiştir. 17 yaşını doldurmuş çocuklar veli veya vasisinin yazılı izni ile evlenebilirler. Veli ya da vasi olmayanlar ise vesayet makamının (sulh mahkemesi) izni ile evlenebilirler. Olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebebin varlığı halinde 16 yaşını doldurmuş çocukların evlenmesine hakim (aile mahkemesi hakimi) tarafından izin verilebilir. Bu istisnalar yaşa getirilmiş istisnalardır. Ayırt etme gücüne sahip olma ve tam ve özgür iradesi ile evlenme sözleşmesini yapmak isteme koşullarına getirilmiş bir istisna değildir. Bir başka deyişle 17 ve 16 yaşlarında evlenmesi söz konusu olduğunda çocuğun ayırt etme gücü ve tam ve özgür iradesi bulunmalıdır. Bu durum Evlendirme Yönetmeliği'nde (madde 14) *"ayırt etme gücüne sahip olmayanlar, mahkemece ergin kılınsa dahi evlenemezler"* şeklinde ifade edilmektedir.

Evlenme yaşına ilişkin yasal düzenlemeler, 18 yaşını doldurmamış olan çocukların kendilerinin evlenmek istemeleri halinde hangi şartlarda bu taleplerinin kabul edilebileceğini düzenlemeyi hedeflemektedir. Henüz ayırt etme gücüne sahip olmayan çocuklar adına veli ya da vasinin veya hakimin karar vermesini sağlamayı hedeflemez. Evlendirme Yönetmeliği (madde 14) evlenme talebinin çocuktan gelmesi gerektiğini şöyle ifade etmektedir: *"Hakim, haklı sebep olmaksızın evlenmeye izin vermeyen yasal temsilciyi dinledikten sonra bu konuda başvuran küçük veya kısıtlının evlenmesine izin verebilir."*

2.2 17 Yaş + Ayırt Etme Gücü + Çocuğun Yararı Değerlendirmesi

17 yaşında evlenmek isteyen çocuk veli veya vasisinin iznini almalıdır. Veli veya vasi çocuk ile ilgili kararlarında çocuğun menfaatini göz önünde bulundurmakla yükümlüdür (Türk Medeni Kanunu madde 339). Eğer çocuğun menfaatini tehlikeye düşüren bir durum varsa ve anne ve baba bu duruma çare bulamazsa veya buna güçleri yetmezse hakim, çocuğun korunması için uygun önlemleri alır (Türk Medeni Kanunu madde 346). Bu hükümlerden hareketle şu üç tespiti yapmak gerekir:

- 1 Veli veya vasi, çocuğu evlendirmeye karar veremez.
- 2 Çocuğun bir evlenme isteği ve buna izin verilmesine yönelik talebi var ise veli veya vasi bu isteğin yerindeliliğini çocuğun yararını gözeterek değerlendirmekle yükümlüdür.
- 3 Eğer veli veya vasi bu değerlendirmeyi yaparken çocuğun yararını gözetmiyor ise hakimin çocuğun korunması için uygun önlemi alma yetkisi vardır.

Dolayısıyla 17 yaşında çocuğun evlenme izni talebinin olması ve velinin bu talebi kabul ederek çocuğun evlenmesine izin vermesi, denetlenemez bir yetki değildir. Çocuğun evlenmesine ilişkin karar veli veya vasi tarafından veriliyor veya çocuğun evlenmeye izin talebi çocuğun yararını gözetmeden veli veya vasi tarafından kabul ediliyorsa, hakime müracaat edilerek, çocuğun korunması için gereken önlemlerin alınması talep edilebilir.

2.3

16 Yaş + Ayırt Etme Gücü + Çocuğun Yararı Değerlendirmesi + Olağanüstü Durum ve Pek Önemli Sebebin Varlığı

16 yaşını doldurmuş ve ayırt etme gücüne sahip bir çocuğun evlenmek istemesi halinde aile mahkemesi hakimine müracaat etmesi gerekecektir. Bu durumda hakim, çocuğun ayırt etme gücüne sahip olup olmadığını, tam ve özgür iradesinin bulunup bulunmadığını, veli veya vasisinin çocuğun yararını gözetir nitelikteki kararını inceledikten sonra çocuğun evlenmesini gerektirecek olağanüstü durum ve pek önemli sebebin olup olmadığını araştıracaktır (Türk Medeni Kanunu madde 124).

BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme (madde 3) gereğince hakim de bu incelemeleri yaparken ve karar alırken çocuğun yararını önceliklendirmesi gerekir. Bu sebeple olağanüstülüğün veya pek önemli sebebin çocuğa karşı işlenmiş bir suçtan veya çocuğun korunmasını gerektirecek bir durumdan kaynaklanmaması gerekir. Örneğin, çocuğun cinsel istismar sonucu hamile kalmış olması hali bir olağanüstü durum veya pek önemli sebep sayılamaz. Çocuğun anne-babasının vefat etmiş ve bir akrabasının yanında kalıyor olması ya da anne-babasının yoksul olması ve daha varsıl bir kişi ile evlenecek olması da pek önemli sebep sayılamaz. Çocuğun yararını önceliklendirme ilkesi dikkate alındığında olağanüstü durum ancak, çocuğun ayırt etme gücüne sahip olması gibi gelişiminde olağan zamandan önce değişim meydana gelmiş olması gibi, çocuğa dair bir durum olmalıdır. Pek önemli sebep de gene çocuğun yararı ilkesi doğrultusunda değerlendirilmeli ve erken evlenmenin kabul edilmesi ile sağlanacak bir yarar söz konusu olmalıdır. Bunlar sağlanması zor koşullar olarak görülebilir, zaten yasanın yapmak istediği de çocuğun evlenmesini kolaylaştırmak değildir.

Evlenme izin başvurularına ilişkin içtihatlar da bu hedef doğrultusunda değişmektedir. Yargıtay “*kari koca gibi birlikte yaşamak*”;²⁶ “*nişanlanmış olmak ve nişanlının eve gelip gitmesi veya nişanlı ile gezmenin mahallede dedikodulara sebep olması*”²⁷ gibi çocuğun yararı ile ilgili olmayan ve eski yargı kararlarında yer alan durumların, olağanüstü durum ve pek önemli sebep sayılamayacağına karar vermiştir.

²⁶ Y 2. HD E. 2015/3626 K. 2015/9331 T. 6.5.2015

²⁷ Y 2HD E. 2014/10493 K. 2014/16910 10.09.2014

2.4

Çocuk Yaşta Evlenmenin Hukukun Geçerli Kabul Edildiği Bir Ülkeden Gelen Çocuklar Bakımından Evlenme Yaşı

Evlenme yaşı bakımından vatandaşı olunan ülke hukukunun daha erken bir yaş belirlediği hallerde nasıl bir yol izlenmesi gerektiği, artan göç ile birlikte Türkiye’de çocuk koruma alanının önemli problemlerinden biri haline gelmiştir. 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (madde 13), evlenme ehliyeti ve şartları bakımından tarafların evlenme anında tabi oldukları milli hukukun yani vatandaşı oldukları ülke hukukunun uygulanacağını, evlilik akdi şekli bakımından ise evliliğin gerçekleştiği ülke hukukunun yani Türkiye Cumhuriyeti yasalarının uygulanacağını öngörmektedir. Ancak aynı kanunun 5. maddesi uyarınca, yetkili yabancı hukukun belirli bir olaya uygulanan hükmünün Türk kamu düzenine açıkça aykırı olması halinde bu durumda Türk hukuku uygulanacaktır.

Bu durumda;

- Taraflardan biri Türk vatandaşı ise o kişi bakımından evlenme ehliyet ve şartları belirlenirken Türk hukuku uygulanacaktır. Dolayısıyla 18 yaşında kendi kararı, 17 yaşında kendi kararına ek olarak veli izni ve 16 yaşında da kendi kararına ek olarak hakim kararı bulunması gerekecektir.
- Taraflardan her ikisinin de çocuk yaşta evliliğe olanak veren bir ülkenin vatandaşı olması ve Türkiye’de evlenecek olmaları durumunda ise evlenme akdi şekil açısından Türk hukukuna tabi olacak ve resmi nikah kıyılması gerekecektir. Evlenme yaşı bakımından değerlendirme yapılırken öncelikle evlenecek kişilerin vatandaşı olunan ülke hukukuna bakılması gerekecektir. Vatandaşı olunan ülke yasalarında Türk Medeni Kanunu’nun belirlediği evlenme yaşından daha düşük bir yaş belirlenmiş ise, Türk Medeni Kanunu uygulanacaktır. Çünkü evlenme yaşı kamu düzenine dair bir düzenlemedir. Nitekim Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi önerisi de, zorla evlendirilme ve çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi için, yurt dışında yapılan çocuk yaşta evliliklerin tanınmaması yönündedir.²⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, “Z. H. ve R. H. v. İsviçre”²⁹ kararında, çocuk yaşta evliliği değerlendirmiş, 14 ve 18 yaşlarındaki Afgan vatandaşı başvuruçuların, İran’da gerçekleştirdikleri dini nikahın İsviçre’ye sığınma talebi incelenirken tanınmamasının özel yaşama ve aile yaşamına saygı kuralını ihlal etmediğine karar vermiştir.

²⁸ Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi “Zorla Evlilik ve Çocuk Evliliği” R 1468 (2005) 14.2 <https://rm.coe.int/090000168079eff8>

²⁹ ECHR, Z. H. and R. H. v. Switzerland, no. 60119/12, 8 December 2015 <https://www.refworld.org/pdfid/566843824.pdf>

SURİYE HUKUKUNA GÖRE EVLİLİK SÖZLEŞMESİNİN BİÇİMİ VE EVLENME YAŞI³⁰

Suriye Kişisel Statü Kanunu'na (KSK) Göre Evlenmenin Kurulması

Dini veya resmi bir evliliğin geçerli olarak kurulması için yerine getirilmesi gereken şartlar şunlardır: Taraflar evlilik birliğini kurmak için gerekli hukuki ehliyete sahip olmalıdır. Kadın taraf evlenmeye rıza göstermelidir. Kadın tarafı korumakla görevli yasal temsilci evlenme sırasında hazır bulunmalıdır ve evlenmeye onay vermektedir. Mehir değeri hususunda taraflar anlaşmış olmalıdır (Carlisle, 2008). Her iki taraf da evlenme isteğinde olduğunu açıkça ifade etmelidir. İcap ve kabul beyanları tek bir seferde açıkça ve şahitler tarafından işitilebilecek şekilde açıklanmış olmalıdır (KSK m.11-12). Şahitlerin her biri yetişkin, ayırt etme yeteneğine sahip ve Müslüman iki erkek veya bir erkek ile iki kadından oluşmalıdır (KSK m.12; Nasir, 1990, van Eijk, 2013, Carlisle, 2008). Bir evlilik sözleşmesi, evliliğin hukuki mahiyeti ve amacıyla çelişen ya da hukuka aykırı bir yükümlülük içeriyorsa, söz konusu yükümlülük yok sayılır; ancak evlilik sözleşmesi geçerliliğini korur (KSK m.14; Anderson, 1955).

Resmi evlenmede taraflar Şer'îye mahkemesindeki hakime evlenme dilekçelerini sunar (KSK m.40/f.1). Bu dilekçeye ek olarak; muhtar tarafından düzenlenmiş, tarafların adını, yaşını, yerleşim yerini, yasal temsilcinin adını ve tarafların evlenmelerine bir engel olmadığını bildiren bir resmi belge (KSK m.40/f.1.a); tarafların medeni durumlarını açıklayan bir nüfus kaydı (KSK m.40/f.1.b); tarafların evlenmelerinde tıbben bir sakınca bulunmadığına dair sağlık raporu (KSK m.40/f.1.c); ordu hizmetinde bulunan veya askerlik görevini yapmakta olan kişiler için evlenme izni mahkemeye ibraz edilir (KSK m.40/f.1; Anderson, 1955, Carlisle, 2008, van Eijk, 2013).

Tüm evliliklerin mahkeme nezdinde tutulan sicile tescili gerekir. KSK m.40/f.2 örf ve adete göre yapılmış evliliklerin gerekli şartlara uyulduğu takdirde tescil edilebileceğini düzenlemektedir. İstisna olarak, bir çocuk dünyaya gelmişse veya gebelik durumu varsa, evlilik söz konusu şartlara uyulmaksızın tescil edilebilir (Carlisle, 2008, van Eijk, 2013).

Suriye KSK'sında resmi evlenmenin önemini vurgulamak için, 1949 tarihli ve 148 sayılı Ceza Kanunu'nda, mahkeme töreni dışında nikah kıyan din adamlarının para cezası veya hapis cezası ile cezalandırılması öngörülmüştür (Carlisle, 2008).

Suriye Kişisel Statü Kanunu'nda (KSK) Evlenme Yaşı

Suriye KSK'sında bir kişinin bülüğ (ergenlik) çağına girmiş olması evlenme ehliyetine sahip olabilmek için ön koşuldur (Nasir, 1990). Bülüğ çağına gelmemiş bir çocuk asla evlenemez ve evlenmesine yasal temsilcisi tarafından izin verilemez (Anderson, 1955). Evlenme yaşı ise yasa koyucu tarafından erkek için asgari on sekiz, kadın için on yedi olarak belirlenmiştir (KSK. m.16). On beş yaşını dolduran bir erkek çocuğu veya on üç yaşını dolduran bir kız çocuğu bülüğ çağına girdiğini iddia ediyorsa, hakim söz konusu iddianın samimiyetine inandığı ve yeterli fiziksel olgunluğa eriştiklerine kanaat getirdiği takdirde erkek veya kız çocuğunun evlenmelerine izin verebilir (KSK m.18/f.1; CEDAW/C/SYR/2: par.376; Anderson, 1955, Nasir, 1990, van Eijk, 2013).

³⁰ Bu bölüm şu kaynaktan aynen alınmıştır:

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2016) "Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları Arasındaki Evlilik İlişkileri Araştırması" (s.41-45)

KSK m.18/f.2'ye göre evlenme isteğinde bulunan kız çocuğunun yasal temsilcisi onun babası veya büyük babası ise, evlenme başvurusunda bulunan tarafların yasal temsilcinin de rızasını alması gerekir. Hakim tarafların yaşları arasında ölçsüz bir fark bulunduğunu tespit ederse veya evlenmenin gerçekleşmesinde bir fayda görmezse, evlenme izni vermekten kaçınılabilir (KSK m.19; Anderson, 1955, van Eijk, 2013, Nasir, 1990).

Suriye KSK'sına ilişkin Açıklayıcı Şerh'te; eşler arasındaki ciddi yaş farkının evlilik hayatında dengesizliklere ve ahlaki bozukluklara neden olduğundan; uygulamada da mahkemelerin bu tür fiili problemleri gerekçe göstererek evlenme başvurusunu geri çevirdiğinden söz edilmektedir. Bu nedenle, 1959 tarihli KSK'sına hakim in bu hallerde evlenme başvurusuna onay vermekten kaçınabileceği açıkça hükme bağlandığı belirtilmektedir (Anderson, 1955).

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne (CEDAW) 28 Mart 2003 itibarıyla katılan Suriye'nin, Sözleşme'nin 16. maddesinin 2. fıkrasına ilişkin çekincesi bulunmaktadır. Söz konusu fıkra da *"Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır"* ibaresi yer almaktadır. Suriye, aynı zamanda BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye de 15 Temmuz 1993'ten beri (madde 14, madde 20 ve madde 21'e ilişkin çekincelerle birlikte) taraftır. Evlenme yaşının hem erkek hem de kadın için asgari on sekiz olarak belirlenmesi için bir yasa tasarısı olduğu, özellikle kırsal kesimde kız çocuklarının küçük yaşta evlenmelerinin engellenmesi için halkın bilinç seviyesinin yükseltilmeye çalışıldığı, Suriye Arap Cumhuriyeti tarafından Çocuk Hakları Komitesi'ne sunulan 2009 tarihli raporda belirtilmektedir (CRC/C/SYR/3-4).

Bölüm içinde kullanılan kaynaklar:

- Anderson, J. N. D. (1955). The Syrian law of personal status. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 17, (1), 34-49.
- Carlisle, J. (2008). From behind the door: A damascus court copes with an alleged out of court marriage.
- Nasir, J. N. (1990). The Islamic law of personal status, (2. edition). London: Graham & Trotman.
- van Eijk, E. (2013). Family law in Syria: A plurality of laws, norms, and legal practices. Doctoral thesis, Leiden University, 02.05.2016, <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/21765>.

Bu konuda dikkat edilmesi gereken bir diğer konu da evlenme akdinin belge ile ispatlanması koşuludur. Evlenme akdinin varlığını kişilerin vatandaşı oldukları ülke hukukuna göre geçerli bir belge ile ispatlamaları gerekir. İbraz edilen belgenin geçerliliği veya evlenme yaşının hukuka uygunluğu gibi konularda bir ihtilaf söz konusu olursa davada uygulanacak milli hukukun belirlenmesi görevi hakim e aittir (Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun madde 2/1). Hakim taraflardan milli hukukun ispatı konusunda yardım isteyebilir. Eğer milli hukuk belirlenemiyorsa Türk hukuku hükümlerinin uygulanması gerekir (Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun madde 2/2).

Örneğin Suriye vatandaşı kişiler, evlenme konusunda tabi oldukları hukuku, o hukuka göre geçerli bir evlilik akdi bulunduğunu ispat ile mükelleftirler. İddia ettikleri hukukun geçerli hukuk olup olmadığını araştırmak da hakim in görevidir. Çünkü bazen, vatandaşı olunan ülkede birden fazla bölge ve her bölgenin

kendine özgü yasaları olabilir. Bu durumda; “*Hukuku uygulanacak devlet iki veya daha çok bölgesel birime ve bu birimler de değişik hukuk düzenlerine sahipse, hangi bölge hukukunun uygulanacağı o devletin hukukuna göre belirlenir. O devlet hukukunda belirleyici bir hükmün yokluğu halinde ihtilafla en sıkı ilişkili bölge hukuku uygulanır.*” (Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun madde 2/5).

Suriye Arap Cumhuriyeti Kişisel Hal Kanunu (1953/59)³¹

Rıza ve ilan etme

Madde 5

Evlilik, bir tarafın teklifi ve diğer tarafın kabulü ile gerçekleşir.

Madde 11

1- Teklif ve kabulde, her iki taraf aynı mecliste olmak kaydıyla her konuda anlaşmış, akdin her iki tarafı diğer tarafın ne dediğini duyuyor ve evliliğin kastedildiğini anlıyor olmalıdır ve herhangi bir tarafın kabulden önce teklifi geçersiz kılacak herhangi bir eylemi-söylemi bulunmamalıdır.

2- Teklif, teklif eden kişinin ehliyetinin olmaması ve her iki taraftan birinin itiraz addedilecek bir eylemde bulunması durumlarında geçersiz sayılır.

Ehliyet

Madde 15

1- Evlilik ehliyetinde akıl ve bülûğ şartı koşulur.

2- Hakim, akıl sağlığı yerinde olmayan (mecnun/bunak) bir kişinin, evliliğinin o kişinin iyileşmesine faydalı olduğunu gösteren bir psikiyatri kurulu raporuyla kanıtlanırsa, evliliğine izin verilebilir.

Madde 16

Evlilik ehliyeti erkek çocukta tam 18 yaşında, kız çocukta ise tam 17 yaşında tamamlanır.

Madde 17

Hakim evli bir erkeğin şer’i bir gerekçesi bulunmadıkça ve her iki eşe bakacak maddi gücü olmadığı sürece ikinci bir eşle evlenmesine izin vermemle yetkilidir.

Madde 18

1- Eğer bir erkek çocuğu on beş yaşını ya da bir kız çocuğu on üç yaşını doldurduktan sonra bülûğ iddiasında bulunur ve evlilik talep ederse hakim, iddialarının gerçekliğini tespit eder ve beden gelişimlerinin uygunluğunu göz önünde bulundurarak evliliğe izin verir.

2- Eğer vasi baba veya büyük baba ise, onayı şart koşulur.

Madde 19

Eğer nişanlı çift yaş olarak birbirine uygun değil ve evlilikte bir fayda gözetilmiyor ise hakim bu evliliğe onay vermemle yetkilidir.

³¹ UNFPA (2021) “Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Hukuki Bilgiler Rehberi” sf. 54-55

Madde 20

On yedi yaşını doldurmuş bir kız çocuğu evlenmek isterse, hakim kendisinin belirlediği bir süre içinde, kızın vasisinden görüşünü açıklamasını ister. Eğer vasi itiraz etmez ya da itirazı kayda değer bulunmazsa hakim, yeterlilik şartıyla evliliğine izin verir.

(Evlilik) Akit işlemleri**Madde 43**

Akit, hakim veya yetkilendirildiği mahkeme yetkilileri tarafından gerçekleşir.

...

Yukarıda bahsi geçen tartışma medeni hukuka ilişkindir. Çocuk yaşta birine yönelik cinsel içerikli davranışları suç olarak kabul eden 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (madde 8) açısından ise kişilerin bulundukları ülke hukuku uygulanır. Bu kapsamda, çocukların cinsel şiddetten korunmasını amaçlayan ilk bölgesel anlaşma olan ve 2007 yılında imzalanarak Türkiye’de 2011 yılında yürürlüğe giren Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi (Lanzarote) Sözleşmesi de taraf devletlerden, maddi ceza hukuku açısından çocuklara yönelik her tür cinsel içerikli davranışın suç olarak düzenlenmesini (Bölüm 4) ve devletin yargı yetkisinin de geniş olarak uygulanmasını talep etmektedir (madde 25). Bu Sözleşme, “ülke dışı dokunulmazlığı” da bünyesinde barındırmaktadır; bu da bir ülke vatandaşları eylem yurt dışında işlenmiş olsa bile belirli suçlar için kovuşturulabilir anlamına gelmektedir.³² Dolayısıyla, çocuk yaşta bir kişi ile evlenen veya bu yaşta bir kişiyi evlendiren kişiler, Türk vatandaşı olmasalar bile, eylemlerine uyan suç isnadı ile soruşturma ve kovuşturmayaya tabi olacaklardır.

Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi (Lanzarote) Sözleşmesi**Madde 25 – Yargı yetkisi**

1. Taraflardan her biri, bu Sözleşme uyarınca belirlenen herhangi bir suçun:
 - a. Kendi ülkesinde; veya
 - b. O Tarafın bayrağını taşıyan bir gemi üzerinde; veya
 - c. O Tarafın kanunları altında kayıtlı bir hava taşıtının içinde; veya
 - d. Kendi vatandaşlarından biri tarafından; veya
 - e. Kendi ülkesinde sürekli ikamet adresi olan bir kişi tarafından işlenmesi halinde, bu suçlar üzerinde yargı yetkisi kurmak için gereken yasal veya diğer tedbirleri alır.

³² Avrupa Konseyi (2007) “Çocukları Cinsel Şiddetten Korumaya Yönelik Küresel Bir Araç: Lanzarote Sözleşmesi”

2. Taraflardan her biri, suç kendi vatandaşlarından birine veya kendi topraklarında mutata³³ ikametgahı olan bir kişiye karşı işlendiğinde, bu Sözleşme uyarınca belirlenen herhangi bir suç hakkında yargı yetkisi kurmak için gereken yasal ve diğer tedbirleri almaya çaba gösterir.
3. Taraflardan her biri, imza sırasında veya onay, kabul, tasdik veya katılım belgelerini tevdi ederken, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine hitaben yazılmış bir beyan yoluyla, bu maddenin 1e fıkrasında düzenlenen yargılama yetkisi kurallarını uygulamama veya sadece belirli durum ve şartlarda uygulama hakkını saklı tuttuğunu beyan edebilir.
4. Taraflardan her biri, Bu Sözleşmenin 18, 19. Maddeleri, 20. maddesinin 1a fıkrası ve 21. maddenin 1a ve b fıkrası gereğince belirlenen suçların kovuşturulması amacıyla 1d fıkrasının söz konusu olduğu durumlarda yargılama yetkisinin, fiillerin işlendikleri yerde de suç olarak düzenlenmiş olması şartına bağlı olmamasını sağlamak için gereken yasal ve diğer tedbirleri alır.
5. Taraflardan her biri, imza sırasında veya onay, kabul, tasdik veya katılım belgelerini tevdi ederken, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine hitaben yazılmış bir beyan yoluyla, 18. maddenin 1b fıkrasının ikinci ve üçüncü alt paragrafları uyarınca belirlenen suçlara ilişkin bu maddenin 4. Paragrafının uygulanmasını sınırlama hakkının vatandaşının mutata ikametgahının kendi toprakları zerinde olduğu durumlarla saklı tuttuğunu açıklayabilir.
6. Taraflardan her biri, bu Sözleşmenin 18, 19. Maddeleri, 20. Maddesinin 1a fıkrası ve 21. maddesi gereğince belirlenen suçların kovuşturulması amacıyla 1d ve e fıkraları söz konusu olduğunda yargılama yetkisinin ancak mağdurun bildirimi veya suçun işlendiği ülkenin şikayeti üzerine kovuşturma açılabilceği şartına bağlı olmamasını sağlamak için gereken yasal ve diğer tedbirleri alır.
7. Taraflardan her biri, varsayılan suçlunun kendi ülkesinde olduğu ve yalnızca uyruğu nedeniyle sanığı başka bir Tarafa iade etmediği hallerde, Bu Sözleşme uyarınca belirlenen suçlar üzerinde yargılama yetkisini kurmak için gereken yasal ve diğer tedbirleri alır.
8. Bu Sözleşme uyarınca, birden çok Tarafın varsayılan bir suç üzerinde yargılama yetkininin bulunduğunu iddia etikleri hallerde, ilgili taraflar, uygun olduğu taktirde kovuşturma için en uygun yargı yetkisini belirlemek amacıyla görüşür.
9. Uluslararası hukukun genel kuralları saklı kalmak koşuluyla, bu Sözleşme kendi iç hukuku gereğince bir Taraf tarafından uygulanan herhangi bir cezai yargı yetkisini hariç kılmaz.

³³ Alışılmış (Türk Dil Kurumu)

3

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliği Risklerini Fark Etme

BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye (ÇHS) göre çocuğun yetiştirilmesi ve gelişmesini sağlama yükümlülüğü anne ve babasına aittir (ÇHS madde 18). Devlet anne ve babayı bu yükümlülüğünü yerine getirmesi için desteklemelidir. Devlet aynı zamanda çocuğun anne-babasının veya vasisinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri almakla yükümlüdür (ÇHS madde 19). Devletin anne-babanın desteklenme ihtiyacını ve çocuğa yönelik riskleri fark edebilmesi için, çok kapsamlı bir izleme sistemine sahip olması gerekir. Bu nedenle çocuklara yönelik hizmetlerin sunulmasından sorumlu herkesin ve genel olarak bütün toplumun çocuğa yönelik riskleri fark etme sorumluluğu bulunmaktadır.

Çocuk Koruma Kanunu (madde 6) ve Sosyal Hizmetler Kanunu (madde 21) çocukların ihtiyaçları ve çocuklara yönelik riskleri fark etmekten sorumlu kişileri belirleyen temel düzenlemelerdir. Bu düzenlemelere göre aşağıdaki kişiler fark etme sorumluluğuna sahip kişilerdir:

- Mahalli mülki amirler
- Sağlık kuruluşları
- Kolluk kuvvetleri (polis, jandarma)
- Belediye zabıta memurları
- Eğitim kuruluşları
- Adli merciler
- İdari merciler
- Sivil toplum kuruluşları

Eğer mevsimlik gezici tarım işçileri ile çalışıyorsanız, evlendirilmek üzere olan veya evlendirilmiş bir çocuğa rastlayabilirsiniz.

Bir çocuğa yönelik riskler, çocuğun düzenli hizmetlerden yararlanması halinde kolaylıkla takip edilebilir. Bu nedenle çocuğu koruyucu çevre, çocuklara düzenli

hizmet veren bütün kuruluşlar ve orada çalışanlar başta olmak üzere bütün toplumu kapsar.

Çocuk yaşta evlendirilme riskinin de fark edilebilmesi için çocuğun eğitim ve sağlık başta olmak üzere temel hizmetlerden düzenli olarak faydalanmasını gerekir. Örneğin zorunlu eğitim çağındaki çocuğun okula devamsızlık yapması, devam eden çocuğun eğitime ilgisinin azalması, giyim-kuşamında veya arkadaşlık ilişkilerindeki değişim, evlenme riskinin fark edilmesini sağlayacak ipuçlarıdır. Bu ipuçları ancak çocuğu düzenli gören öğretmeni tarafından fark edilebilir.

Mevsimlik gezici tarım işçiliği söz konusu olduğunda, çocuğun düzenli takibini sağlayacak en önemli kurum olan **eğitim kurumları** ile bağlantısı zayıflamaktadır. Çocuk yaşta evlendirilme riskini fark edebilecek bir diğer önemli aktör **sağlık hizmeti** sağlayıcılarıdır, ancak mevsimlik gezici tarım işçilerinin gezici olma hallerinden dolayı kayıtlı olduğu yer aile hekimi tarafından takibi de zorlaşmaktadır.

Bu nedenle risklere dair ipuçlarını fark etmek ve erken müdahale etmek için **eğitim ve sağlık hizmetlerinin hareket halindeki nüfus için de erişilebilir olması** ve aynı zamanda da sivil toplum kuruluşları ile yerel yönetim ve genel denetim gibi hizmetleri sunan kuruluşların çalışanlarının **risk tanıma ve fark etme konusunda sorumlulukları kapsamında yapmaları gerekenler hakkında bilgi ve beceri sahibi olması** gerekir.

Çocukların evlendirilmek üzere olduklarını fark etmeye yarayacak ipuçları arasında şunlar yer alır:

- Okuldan alınma, okula devamsızlık
- Derse karşı ilgisizlik
- Yetişkin gibi giyinme
- Evlilik hakkında merak

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuklarından okula devam etmekte olanlar için bunlar geçerli olmakla birlikte çoğu zaman kız çocukları okula gitmedikleri veya birçok sebeple sıkça devamsızlık yaptıkları için okul terk veya devamsızlık gibi konular göz ardı edilebilmektedir. Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerle çalışırken evlendirilme riski altındaki çocukları tespit edebilmek için ayrıca aşağıdakiler ipucu olarak kullanılabilir:

- Kız çocukları ile evli kadınların veya evlilik hazırlığındaki genç kızların kıyafetlerinin farklı olduğu yerlerde bu farklılıkları bilmek işinize yarayabilir.
- Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde hemen hiçbir yerde bekar kız çocuklarının cep telefonu bulunmamaktadır. Kız çocukların ancak ev-

lendiğinde, bazen de nişanlandığında cep telefonu sahibi olmasına izin verilmektedir. Bir kız çocuğunun cep telefonunun olması da bir ipucu olabilir.

Bu ipuçlarının yanı sıra, bir çocuğun evlendirilme riski ile karşı karşıya olduğundan aşağıdaki yollar aracılığı ile de haberdar olabilirsiniz:

- Evlendirilecek olan çocuk bunu size normal bir durumdan bahseder gibi anlatabilir.
- Evlendirilecek olan çocuk sizden yardım isteyebilir.
- Başka çocuklar evlendirilecek olan bir çocuktan bahsedebilirler.
- Düğün hazırlıkları yapıldığını görebilirsiniz.
- Evlendirilecek bir çocuk ile ilgili isimli veya isimsiz ihbarlar alabilirsiniz.

Çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi amacıyla yürütülen çalışmalar içinde yer alıyorsanız ve çocuk yaşta evliliklerin önlenmesine yönelik çalışmalarda kullanılması gereken yöntemler hakkında bilgi sahibi iseniz, bir çocuğun evlendirilmek üzere olduğunu fark ettiğiniz zaman çocuğun anne-babası ile çocuk yaşta evliliklerin riski hakkında görüşebilirsiniz. Bazen bu tür bilgilendirmeler işe yarayabilmektedir. Ancak bu görüşmeler durumun Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bildirimde gecikmeye neden olmamalıdır.

Aileler ile yapacağınız görüşmelerde onları aşağıdaki destekler konusunda bilgilendirebilir ve bu destekleri alabilecekleri kurumlara yönlendirebilirsiniz:

- Ekonomik destek almak için: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulan aile destek yardımı, doğum yardımı, süt parası, gıda ve giyim yardımı, yakacak yardımı, sosyal uyum yardımı, engelli aylığı, şartlı sağlık yardımı, öksüz ve yetim yardımı, asker ailelerine ve şehit yakınlarına sunulan yardımlar, afet-acil durum yardımları dahil olmak üzere sosyal yardım programları.
- Çocuk bakımı konusunda destek almak için:
 - Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulan kreş ve gündüz bakım hizmetleri.
 - Belediyeler tarafından sunulan kreş ve gündüz bakım hizmetleri.
- Aile içi iletişimi güçlendirmek veya çocuk yetiştirme konusunda destek almak için:

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen aile danışmanlığı ve aile eğitim programları.
- Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen aile eğitim programları.
- Belediyeler tarafından aile danışma merkezi, aile rehberlik merkezi, psikolojik danışmanlık merkezi vb. isimlerle kurulmuş olan merkezlerde ailelere/bireylere sunulan danışmanlık hizmetleri.
- Çocukların okula devamını sağlamak konusunda destek almak için:
 - Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulan şartlı eğitim yardımı.
 - Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulan eğitim materyali yardımı, öğrenci taşıma ve yemek yardımı.
 - Okul rehberlik servisi ve rehberlik araştırma merkezleri tarafından sunulan danışmanlık ve destek hizmetleri.
 - Özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sunulan özel eğitim ve evde eğitim hizmetleri.
- Çocukların ruh sağlığı konusunda destek almak için:
 - Devlet hastanelerine bağlı çalışan çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniklerinde sunulan ruh sağlığı hizmetleri.
 - Belediyeler tarafından kurulan kadın ve aile sağlığı merkezlerinde sunulan danışmanlık ve ruh sağlığı hizmetleri.

4

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Evlendirilmiş veya Evlendirilme Riski Altında Olan Çocukların Korunması

Çocuk yaşta evlendirilme veya evlenme bir ihmal ve istismar riski olduğu için bu durumu çocuğun korunmasından sorumlu makama bildirmelisiniz.

4.1

Bildirme

Çocuklara yönelik riskleri fark eden kişilerin bu durumu Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bildirmesi gerekir (Çocuk Koruma Kanunu madde 6; Sosyal Hizmetler Kanunu madde 21). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, risk durumunu değerlendirerek acil koruma yoluna başvurabilir veya sosyal inceleme yapılmasını bekleyip mahkemeden tedbir talep edebilir ve mahkemece verilecek karara göre tedbir uygulama yollarından birine başvurabilir.

Bildirim, fark edilen bir durumun yetkili bir kuruma iletilmesinden ibaret bir işlemdir. Ancak bildirimin doğru biçimde yapılması, amaca hızlı ve etkili biçimde ulaşılması bakımından önemlidir. Örneğin kolluk kuvvetleri, bir evlendirilme riskinden bahsedildiğinde henüz bir suç işlenmediği gerekçesi ile durumla ilgilenemeyeceklerini söyleyebilirler. Bu nedenle hangi amaçla bildirim yapıldığı bilinmeli ve ona göre bildirim metni içeriği oluşturulmalıdır.

Bildirim yaparken kimlik bilgilerinizi vermeniz gerekmez. Verirseniz, yaptığınız bildirim takip etmeniz biraz daha kolaylaşır. Ancak çoğu zaman ihbar eden sıfatıyla bildirim yapana süreç hakkında bilgi verilmez. Bu nedenle eğer mümkünse taraf sıfatı olan bir kişinin şikayetçi olmasını isteyebilirsiniz.

Çocuğun öğretmeni gibi süreçte çocuğun korunmasından sorumlu makamlarla işbirliği yapacak bir kişiyseniz bu da süreç hakkında bilgi almanızı kolaylaştırabilir.

Kural olarak korunma ihtiyacı bildirimi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüğü'ne veya ALO 183'e yapılmalıdır. Ancak bu kolluğun korumada hiç rolü ol-

madığı anlamına gelmez. Çok yakın bir tehlikenin bertaraf edilerek çocuğa yönelik bir suçun işlenmesinin önlenmesi aşamasında kolluk da bildirim yapılabilecek makamlar arasında yer alır. Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda (madde 1) polisin genel olarak önleme, özel olarak da çocukların korunması konusundaki sorumlulukları düzenlenmektedir: “Polis, asayişi amme, şahıs, tasarruf emniyetini ve mesken masuniyetini korur. Halkın ırz, can ve malını muhafaza ve ammenin istirahatini temin eder. Yardım isteyenlerle yardıma muhtaç olan çocuk, alil³⁴ ve acizlere muavenet eder.”

Çocuğun evlendirilmesi uzun bir zaman sonra gerçekleşecek ise bildirim Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne; evlilik çok yakın bir zamanda (birkaç saat veya bir gün sonra gibi) gerçekleşecek veya çocuk bu amaçla bulunduğu yerden alınıp başka bir yere götürülmek gibi tehlike ile karşı karşıya ise bildirim en yakın polis veya jandarma karakoluna yapabilirsiniz.

4.2

Bildirimi Alacak Kurumun Yapabilecekleri

Bildirim sonrasında nasıl bir yol izleneceğini bilmeniz, bir sonraki adımda yapmanız gerekenleri belirlemek veya bu olayla ilgili kişileri bilgilendirebilmeniz için önemlidir.

↘ Acil koruma

Çocuğun herhangi bir sosyal inceleme yapılmadan anne-babasının yanından alınması istisnai bir uygulamadır. Bu nedenle bildirimden hemen sonra anne-babasının yanından alınmasını beklemeyin. Ancak güncel bir risk var ise, herhangi bir inceleme olmadan anne-babasının yanından alınıp bir kuruma yerleştirilmesi de mümkündür.

Hakkında bildirim yapılan çocuk ile ilgili derhal korunma tedbiri alınması gereken hallerde, gerekli inceleme yapıp mahkemece karar alınıncaya kadar, mahal-

³⁴ Hasta, sakat (Türk Dil Kurumu)

li mülki amirin kararı ile çocuk kuruluş bakımında veya koruyucu aile yanında bakıma alınır (Sosyal Hizmetler Kanunu madde 22). Bu durumda çocuğun kuruma gelmesini takip eden 5 gün içinde kurumun çocuk hakimine müracaat etmesi ve çocuk hakkında alınmasını istediği tedbiri talep etmesi gerekir (Çocuk Koruma Kanunu madde 9). Bu talebi alan çocuk hakiminin de 3 gün içerisinde bir karar vermesi gerekir. Bu karar aşağıdakilerden biri olabilir:

- 1 Çocuğun kurum bakımında kalmasının devam etmesi ve bu durumda;
 - a Velayet ilişkisinin durumu
 - b Kişisel ilişki durumu
 - c Başkaca bir tedbire gerek var ise bu tedbirin uygulanması
- 2 Kurum bakımının sona erdirilmesi ve diğer tedbirlerden birine hükmedilmesi
- 3 Hiç tedbire hükmedilmesine gerek olmadığı

➤ Sosyal inceleme yapma ve hakim tarafından verilecek karara göre tedbirleri uygulama

Acil koruma kararı alınmasına gerek görülmeyen durumlarda sosyal inceleme yapılarak durumun incelenmesi biraz zaman alabilecek bir faaliyettir. Bu zaman illere göre değişiklik göstermektedir.

Bu nedenle bu alanda çalışan bir sivil toplum gönüllüsü veya öğretmen iseniz, çocuğun durumunu takip ederek değişen durumları da bildirmeye konu etmeye devam etmeniz gerekebilir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın, kendisine bildirilen olaylarla ilgili olarak gerekli araştırmayı derhal yapması gerekir (Çocuk Koruma Kanunu madde 6; Sosyal Hizmetler Kanunu madde 21). Bu araştırma, çocuğun bulunduğu yer Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü'nce görevlendirilecek bir sosyal hizmet uzmanı tarafından yapılır. Sosyal inceleme sonucunda hazırlanacak rapor, çocuğun içinde yaşadığı sosyal çevre, kişisel özellikleri ve riskler hakkında bilgi vermeyi ve alınması gereken tedbirler hakkında öneride bulunmayı amaçlar. Bu rapor gereğince anne, baba veya çocuğa bakım veren kişiye sunulacak hizmetler ile çocuğun güvende olması sağlanabilecek ise bu tedbirler ilgili sosyal hizmet kuruluşlarınca uygulanır. Bu uygulama sırasında çocuğun güvende olduğundan emin olmak için de *Çocuklar Güvende Ekipleri*³⁵ ile takip yapılır.

Eğer sosyal inceleme raporu, çocuğun anne-babanın yanında veya anne-baba-

³⁵ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 16/03/2023 tarihli Çocuklar Güvende Ekiplerinin Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönergesi

sından ayrı korunması için bazı tedbirlerin uygulanması gerektiğine dair kanaat bildiriyorsa, durum çocuk hakimine bildirilir ve ihtiyaca göre önerilen tedbirlere hükmedilmesi talep edilir. Bu tedbirlerin neler olabileceğinden 5.4 no.lu başlıkta söz edilmektedir.

Evlendirilmek üzere olduğunu veya evlendirildiğini fark ettiğiniz bir çocuk ile ilgili bildirim yaptıysanız, bu bildirimin sonucunda çocuğun korunabilmesi, yapılan müdahalenin etkili olabilmesi, çocuğa ve ailesine verilecek destek hizmetlerine bağlıdır.

Bu nedenle çocuğun ve anne-babanın danışmanlık, gelir, iş, ikametgah değişikliği olanağı gibi farklı desteklere ihtiyacı olabileceğini ve bunların da organize edilmesi gerektiğini dikkate almalısınız.

4.3

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Davalara Müdahil Olarak Katılması

Bir çocuk evlenme izni talep ettiğinde, onun bu kararı kendisinin mi verdiğini, ailesinin baskısı ile mi hareket ettiğini araştırmak gerekir.

Bu süreçlerde anne-babanın da çocuğun yararını gözettiğinden emin olmak gerekir.

Çocuk yaşta evlilik, prensip olarak çocukların güvenlik ve gelişimleri açısından tehlikeli olduğundan, bu davaların Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na ihbar edilmesini talep edebilirsiniz.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, gerekli görmesi halinde çocuğa uygulanan şiddet veya şiddet tehlikesi dolayısıyla açılan idari, cezai, hukuki her tür davaya ve çekişmesiz yargıya katılma yetkisine sahiptir (6284 Sayılı K. madde 20).

Bu yetkisi nedeniyle, çocuk yaşta evlenme veya evlendirilme ile ilgili aşağıda örnekleri verilen davaların Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bildirilmesi gerekir:

- Evlilik izni başvuruları
- Bir çocuğun evlendirilmesi ile ilgili ihbar üzerine başlatılan soruşturma ve kovuşturmalar
- 6284 sayılı Kanun ile ilgili koruyucu ve/veya önleyici tedbir başvuruları
- Çocuk Koruma Kanunu ile ilgili koruyucu ve destekleyici tedbir başvuruları

4.4

Alınabilecek Tedbirler

Sivil toplum kuruluşları, mahkemece verilecek tedbirlerin uygulanmasının yanında, bu tedbirleri uygulayacak kişi ve kurumlarla işbirliğinde destekleyici hizmetler sunabilirler.

Bu alanda çalışanların tedbirler konusunda bilmesi gereken en önemli konulardan biri, Devletin anne-baba çocuk ilişkisine müdahale yetkisinin kaynağıdır. Öncelikle en genel anlamda devlete bu yetkiyi BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 18 ve 19. maddeleri ile Anayasa'nın 41. maddesi verir. Devletin bu yetkisini kullanma biçimini ise Türk Medeni Kanunu 346, 347 ve 348. maddeleri belirler. Son olarak da Çocuk Koruma Kanunu ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine dair Kanun müdahale edildiğinde neler yapılacağından bahseder. Sosyal Hizmetler Kanunu 3. maddesi ise kurum bakımı tedbirini uygulayacak kuruluşları belirler. Aynı zamanda Çocuk Koruma Kanunu ve Sosyal Hizmetler Kanunu bu işlemlerin usullerini de tarif eder.

Türk Medeni Kanunu, anne-baba çocuk ilişkisine müdahalenin üç düzeyinden bahseder. Bu düzeyler hangi hallerde hangi müdahale biçiminin kabul edilebilir olduğunu da gösterir. İlk olarak, çocuğun anne-babasının yanında korunmasını sağlayacak tedbir alınmalıdır. İkinci düzeyde çocuk anne-babasının yanında alınıp bir kuruluşa veya koruyucu aile yanına yerleştirilebilir. Üçüncü düzeyde ise çocuk kamu vesayeti altına alınır ve anne-babanın velayeti sona erer. Bu kararları vermeye yetkili kişi hakimdir. Çocuk hakimi de aile hakimi de bu kararları verebilir.

Bir çocuğun evlenme veya evlendirilme riski altında olması sebebiyle hakkında bir tedbir uygulanması talep edilecek ise bu talebin çocuk hakimine yapılması gerekir.

BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme

Madde 18

1. Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana-babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilere düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler.
2. Bu Sözleşme'de belirtilen hakların güvence altına alınması ve geliştirilmesi için Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada ana-baba ve yasal vasilerin durumlarına uygun yardım yapar ve çocukların bakımı ile görevli kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlarlar.

3. Taraf Devletler, çalışan ana-babanın, çocuk bakım hizmet ve tesislerinden, çocuklarının da bu hizmet ve tesislerden yararlanma hakkını sağlamak için uygun olan her türlü önlemi alırlar.

Madde 19

1. Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.
2. Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir.

T.C. Anayasası

I. Ailenin korunması ve çocuk hakları

Madde 41

Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.

Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.

Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.

➤ Çocuk Koruma Kanunu'na göre alınabilecek tedbirler

Çocuk Koruma Kanunu'na göre alınabilecek tedbirler şunlardır:

- 1 **Ergen danışmanlığı:**³⁶ Uygulanabilecek tedbirlerden ilki danışmanlık tedbiridir. Müdahale edilen olaya göre çocuğun ihtiyacına uygun bir alanda danışmanlık yapılmasına hükmedilebilir. Örneğin; evlenme izni başvurusunda bulunan çocuğa evliliğin getirdiği sorumluluklar, çocuk yaşta evliliğin taşıdığı risklerin anlatılması için danışmanlık verilebilir. Evlendirildikten sonra fark edilmiş bir çocuk için ise cinsel sağlık, destek alınabilecek sağlık hizmetleri vb. konularda danışmanlık sağlanması gerekebilir.

³⁶ Çocuk Koruma Kanunu madde 5; Türk Medeni Kanunu madde 346

- 2 **Anne-baba danışmanlığı:**³⁷ Danışmanlık tedbiri çocuğa olduğu kadar anne-babaya veya çocuğa bakım veren kişiye de uygulanabilir. Çocuğunu evlendirmek isteyen anne-babaya ergenlik, ergen gelişimi, ergenin ihtiyaçları, ergenle iletişim, ergen ebeveynliği, çocuk yaşta evliliğin riskleri vb. konularda danışmanlık verilmesi gerekebilir.
- 3 **Bakım tedbiri:**³⁸ Çocuğun anne-babasının veya bakım veren kişinin yanında iken şiddet, zor kullanma gibi güvenliğini tehdit eden risklere maruz kalması halinde, bir başka aile yanında veya kurumda koruma altına alınması gerekecektir. Çocuğun anne-babası tarafından evlenmeye zorlanması, çocuğun anne-babasının karar veya isteklerine karşı çıkma olanağının bulunmaması veya anne-babanın çocuğa evliliği kabul ettirmek için tehdit veya fiziksel şiddet gibi zor kullanma yöntemlerine başvurması halleri buna örnek olabilir.
- 4 **Barınma tedbiri:** Barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik bir tedbirdir. Yetişkinin de çocuğu ile birlikte korunmasına olanak verir. Bu kapsamda çocuğunu evlenmeye karşı korumak isteyen ancak aile içi şiddete maruz kalan bir kadın da çocuğu ile birlikte bu tedbirden yararlanabilecektir.
- 5 **Sağlık tedbiri:**³⁹ Çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına, dair tedbirleri ifade eder. Evlendirilme riski altında olan çocuğun da evlendirilmiş olan çocuğun da birbirinden farklı tedavi ve tıbbi bakım ihtiyacı olacaktır. Çocukların ihtiyaçlarına göre üreme sağlığı, cinsel sağlık, ruh sağlığı konularında tıbbi destek veya tedavi hizmeti verilebilecektir.

Buraya kadar yazılı tedbirlerden *sağlık, eğitim ve danışmanlık* tedbiri çocuğun anne-babasının yanında korunması amacıyla da verilebilecek tedbirlerdendir. Aynı zamanda *bakım veya barınma* tedbirleri ile beraber de uygulanabilir. Bakım tedbiri uygulandığında her iki ebeveyn için de, barınma tedbirinde ise çocuğun uzaklaştırılmasını gerektirecek riski yaratan ebeveyn ile velayet ilişkisinin düzenlenmesi gerekecektir. Bu düzenleme kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve sınırlandırılması biçiminde olabileceği gibi velayetin kaldırılması şeklinde de olabilir (Çocuk Koruma Kanunu madde 7; Türk Medeni Kanunu madde 348). Anne-baba, velayet ilişkisini Türk Medeni Kanunu'nun (madde 339) öngördüğü şekilde çocuğun yararını gözetir biçimde sürdürmez ve ona karşı görevlerini ağır biçimde savsaklar ise ve diğer tedbirlerden de sonuç alınamıyorsa, hakim, anne-babanın

³⁷ Çocuk Koruma Kanunu madde 5; Türk Medeni Kanunu madde 346

³⁸ Çocuk Koruma Kanunu madde 5; Türk Medeni Kanunu madde 347

³⁹ Çocuk Koruma Kanunu madde 5; Türk Medeni Kanunu madde 124

velayetin kaldırılmasına da karar verebilecektir. Velayetin kaldırılması ile birlikte yasal temsilci ve kayyım atanması da gerekecektir. Bunun için çocuk gerekirse bulunduğu il barosundan adli yardım talep edebilir. Çocuğun yararı gerektirmedikçe anne ve babası ile arasındaki hukuki bağ sona erdirilmemelidir, ancak yararı gerektirdiğinde de bu ilişkinin sonlandırılması ve çocuğun kamu vesayetine alınması gerekir. Birçok durumda bu zorunludur da. Çünkü çocuk kurum bakımına alındıktan sonra, velayeti kendisine karşı tehlike teşkil eden anne ve/veya babada kalırsa, çocuk bir kanuni temsilciden yoksun kalmış olacaktır. Bu durum hem temsil gerektiren eğitim, tedaviye olur verme gibi haller için sorun yaşanmasına neden olmakta hem de çocuğun bir başka aile yanına yerleştirilmesi olanağını ortadan kaldırmakta veya zorlaştırmaktadır.

Çocuk yaşta evlendirilmek üzere olan bir çocuğun anne-babasının yanında korunması yöntemi tercih edildiğinde, yalnız bırakılmaması gerekir. Çocuğunu evlendirmeye karar vermiş olan bir ailenin, bu duruma müdahale edildiğinde hemen tutum değiştirmeyebilecekleri dikkate alınarak, çocuğun aile içinde güvende olup olmadığı, verilen tedbir kararlarının uygulanıp uygulanmadığı ve etkili olup olmadığı izlenmelidir.

Bunun için Çocuk Koruma Kanunu'nun öngördüğü kurum tedbir kararlarının denetimidir. *"Hakim, hakkında koruyucu ve destekleyici tedbire karar verdiği çocuğun denetim altına alınmasına da karar verebilir."* (Çocuk Koruma Kanunu madde 7).

Çocuğun anne-babasının yanında kaldığı, ancak onlara karşı da korunmasının gerektiği durumlarda denetim kararı verilmesi her zamankinden çok daha fazla önem kazanır.

Hakim, hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuğun denetim altına alınmasına karar verdiğinde (Çocuk Koruma Kanunu madde 36) denetim görevi, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü tarafından yerine getirilir. İl Müdürlüğü, hakim tarafından verilen denetim kararını yerine getirmek üzere bir denetim görevlisi tayin eder (Çocuk Koruma Kanunu madde 37). Denetim görevlisini belirlenirken çocuğun kişisel özelliklerini ve ihtiyaçları dikkate alınır. Aynı zamanda bu kişi çocuğa kolay ulaşabilecek bir kişi olmalıdır.

Denetim kararlarının amacı, çocuk hakkında verilen koruyucu destekleyici tedbirlerin amaca uygun biçimde yerine getirilmesini sağlamaktır (Çocuk Koruma Kanunu madde 38). Bu amaçla denetim görevlilerine, çocuğa uygulanan tedbirin değiştirilmesini veya kaldırılmasını talep etme yetkisi de verilmiştir (Çocuk Koruma Kanunu madde 8).

➤ 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ile düzenlenen tedbirler

Çocuk yaşta evliliğin birçok nedeni olduğu gibi her çocuğun durumu da birbirinden farklılık göstermektedir. Bu nedenle çocuk yaşta evlilikle mücadele etmek için farklı kanunların sağladığı tedbir olanaklarını birlikte kullanmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Eğer çocuk evlenmeye zorlanıyorsa veya evlendirilmiş olan çocuk eşi veya ailesinin zorlamasına maruz kalıyorsa, zorlandığı bu kişilerden veya ortamdan uzaklaştırılması için 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un sağladığı tedbir olanaklarından yararlanılabilir. Buna göre şiddet mağduruna yönelik olarak koruyucu tedbirler, şiddet uygulayana yönelik olarak da önleyici tedbirler uygulanır (Tablo-2 ve Tablo-3). Gecikmesinde sakınca olan hallerde tedbirlerin bazılarında kolluk amiri veya mülki amir de karar verebilir. Eğer yakın ve ciddi bir tehlike var ise, mağdura bulunduğu ilde veya bir başka yerde bir barınma yeri de sağlanabilir.

Tablo 2. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a Göre Şiddet Mağduruna Uygulanabilecek Tedbirler (Koruyucu Tedbirler)

Gecikmesinde sakınca olan hal, tedbirin uygulanmasında meydana gelecek gecikmenin kanunun amacını gerçekleştirmeyi tehlikeye sokabileceği haldir.

KORUYUCU TEDBİRLER	Kolluk Amiri	Mülki Amir	Hakim
Bulunduğu yerde veya başka bir yerde uygun barınma yeri sağlanması	X	X	
Geçici maddi yardım		X	
Psikolojik, mesleki, hukuki ve sosyal bakımdan rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesi		X	
Hayati tehlikesinin bulunması halinde, ilgilinin talebi üzerine veya resen geçici koruma altına alınması	X	X	
Çocuklar için kreş imkanının sağlanması		X	
İşyerinin değiştirilmesi			X
Kişinin evli olması halinde müşterek yerleşim yerinden ayrı yerleşim yeri belirlenmesi			X
Tapu kütüğüne aile konutu şerhi konulması (Türk Medeni Kanunu'ndaki şartların varlığı halinde ve korunan kişinin talebi üzerine)			X
Kimlik ve ilgili diğer bilgi ve belgelerinin değiştirilmesi			X

Tablo 3. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a Göre Şiddet Uygulayana Uygulanabilecek Tedbirler (Önleyici Tedbirler)

ÖNLEYİCİ TEDBİRLER	Kolluk Amiri	Hakim
Şiddet mağduruna yönelik tehdit, hakaret, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmama	X	X
Müşterek konuttan veya bulunduğu yerden derhal uzaklaştırılma ve müşterek konutun korunan kişiye tahsis edilmesi	X	X
Korunan kişilere, bu kişilerin bulundukları konuta, okula ve işyerine yaklaşmama	X	X
Çocuklarla kişisel ilişkinin refakatçi eşliğinde yapılması, kişisel ilişkinin sınırlandırılması ya da tümüyle kaldırılması	X	X
Gerekli görülmesi halinde korunan kişinin, yakınlarına, tanıklarına, çocuklarına yaklaşmama		X
Korunan kişinin eşyalarına zarar vermeme		X
Korunan kişiyi rahatsız etmeme		X
Bulundurulmasına veya taşınmasına kanunen izin verilen silahları kolluğa teslim etme		X
Alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmama, bağımlılığının olması halinde, hastaneye yatmak dahil, muayene ve tedavi olma		X
Bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurma ve tedavi olma		X

Ayrıca, şiddet uygulayan hakkında ise soruşturma başlatılabilir ve şiddetin türüne göre tehdit, yaralama, hakaret vb. suç oluşturan eylem ile ilgili ceza davası açılabilir.

Zorla evlendirme veya herhangi bir biçimde çocuğun aile içi şiddete maruz kalmasının söz konusu olduğu hallerde izlenecek yol Tablo-4'te özetlenmektedir.

Tablo 4. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a Göre Bildirim Sonrası İşletilecek Süreç⁴⁰

İhbarın veya talebin alınması	Bir çocuğun evlenmeye zorlandığını veya aile içerisinde şiddete maruz kaldığını gören herkes durumu yetkili makamlara bildirmelidir (bkz. Bölüm 4.1)
Kolluk tarafından koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınması	Böyle bir bildirim veya başvuru alan kolluk, koruyucu ve/veya önleyici tedbirleri derhal alr veya durumu bu tedbirleri almaya yetkili mülki amire ve Cumhuriyet savcılığına bildirir. Aynı zamanda soruşturma başlatılması için de durumu Cumhuriyet savcılığına bildirmesi ve onun talimatı doğrultusunda çocuk aleyhine işlenen suçla ilgili delilleri toplaması gerekir.
Mülki amir/ hakim onayı	Kolluk tarafından alınan koruyucu tedbirler, alındığı tarihte uygulamaya konulur ve takip eden iş günü içinde mülki amirin onayına sunulur. Önleyici tedbirler ise aynı süre içinde hakim onayına sunulur. Onama, ilgili makamca 24 saat içinde yapılmazsa tedbir kararı kalır.
Tedbir kararının bildirimi	Onanan tedbir kararları muhatabına teffim (yüze karşı) veya tebliğ yolu ile bildirilir. Önleyici tedbir kararı bildirilirken, ihlalinin tutuklama sebebi olduğu konusunda da ihtar yapılmalıdır.
Eylemin soruşturulması	Şiddet içeren eylemler, kendi başlarına bir suç (yaralama, hakaret gibi) oluşturur. Zaman zaman bu eylemlere silah bulundurma veya uyuşturucu ya da uyarıcı madde kullanımı gibi başkaca suç oluşturan eylemler de eşlik eder. Bu suçlar ile ilgili soruşturma genel hükümlere göre yürütülür. Bu kuralın iki önemli etkisi vardır: 1. Soruşturma ile ilgili işlemler için durumun derhal Cumhuriyet savcılığına bildirilmesi gerekir. 2. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun çerçevesinde koruyucu ve önleyici tedbirler alınmış olsa dahi, soruşturma evresinde delillerin toplanması ve korunması için el koyma, yakalama gibi koruma tedbirleri de alınabilir. Aynı şekilde uyuşturucu kullanımının suç oluşturduğu hallerde denetimli serbestlik tedbirleri de uygulanabilir.
Mağdurun korunması ve şiddetin önlenmesi amacıyla tedbir alınması	1. Gizlilik kararı Gizlilik kararı verildiğinde korunan kişi ve diğer aile bireylerinin kimlik bilgileri veya kimliğini ortaya çıkarabilecek bilgileri ve adresleri ile korumanın etkinliği bakımından önem taşıyan diğer bilgileri, tüm resmi kayıtlarda gizli tutulur. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, bu bilgileri hukuka aykırı olarak başkasına veren, ifşa eden veya açıklayan kişi hakkında Türk Ceza Kanunu'nun (madde 258) ilgili hükümlerinin uygulanacağını öngörmektedir.

⁴⁰ UNFPA (2021) "Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Hukuki Bilgiler Rehberi" sf.43

2. Eşyaların kolluk marifetiyle teslimi

Kolluğun bu aşamada yapması gereken bir diğer işlem, mağdurun gündelik hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan eşya ve belgelere sahip olmasını sağlamaktır. Şiddet mağdurunun talebi üzerine kişisel eşya ve belgelerin kolluk marifetiyle teslimi sağlanır.

3. Yerleşim yerinin belirlenmesi

Şiddet mağdurunun geçici koruma altına alınmasına ilişkin koruyucu tedbir kararı ile şiddet uygulayan hakkında verilen önleyici tedbir kararlarının yerine getirilmesinden, hakkında koruyucu veya önleyici tedbir kararı verilen kişilerin yerleşim yeri veya bulunduğu ya da tedbirin uygulanacağı yerden kolluk birimi görevli ve yetkilidir.

4. Barınma tedbiri

Tedbir kararı, kolluk amirince verilip uygulanır veya şiddet mağduru kişi karar verildiği esnada kollukta ise; kolluk birimleri tarafından Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı il veya ilçe müdürlüklerine ulaştırılır. Bunun mümkün olmaması halinde giderleri Bakanlık bütçesinden karşılanmak üzere kendisine ve beraberindekilere geçici olarak barınma imkanı sağlanır. Bunun da mümkün olmaması halinde, mülki amir veya kolluk talebi üzerine şiddet mağduru kişi ve yanındakiler kamu kurum ve kuruluşlarına ait sosyal tesis, yurt veya benzeri yerlerde geçici olarak barındırılabilir.

Önleyici tedbir kararını ihlal eden kişinin tutuklanması

Şiddet uygulayan kişi, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun hükümlerine göre verilen önleyici tedbir kararına aykırı hareket etmesi halinde, üç günden on güne kadar zorlama hapsine tabi tutulur.

Zorlama hapsi kararı hakim tarafından, tedbirin niteliği ve aykırılığın ağırlığı dikkate alınarak verilir. Aykırılık tekrar ettiğinde bu süre 15 günden 30 güne kadar uzatılabilir. Ancak zorlama hapsinin toplam süresi altı ayı geçemez.

Zorlama hapsine ilişkin kararlar, Cumhuriyet başsavcılığınca alınır. Bu kararlar Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı il ve ilçe müdürlüklerine bildirilir.

5

Çocuk Yaşta Evlilikle İlgili Suçlar ve Bildirilmesi

Eğer bir çocuğun evlendirilmesi ile ilgili bir suç duyurusu yapmak istiyorsanız, kimin hakkında ve ne ile suçlayacağınıza dair bir fikrinizin olması, adli makamların ihbarı ciddiye alması ve soruşturma başlatmasında önemli bir rol oynar.

Bir çocuğun evlendirilmesi, evlenmeye aracılık edilmesi ve bir çocuk ile evlenilmesi eylemlerinin her biri birden fazla ve farklı suçları içerebilir. Aynı zamanda da birden fazla şüphelinin varlığından söz edilebilir.

Uygulamada, konunun sadece cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar açısından değerlendiriliyor olması en büyük eksikliklerden biridir. Çocuk yaşta evliliklerde her zaman cinsel dokunulmazlığa karşı suç işlenmemiş olabileceği gibi çok daha fazla suç da işlenmiş olabilir. Bu nedenle suç bildirimi yaparken bu alanda işlenebilecek suç türlerini bilmek ve olayda bunlardan hangilerinin olabileceğini düşünerek bildirimi hazırlamak yararlı olacaktır.

Tablo-5'te çocuk yaşta evliliğe ilişkin soruşturmalara yönelik olası fail ve fiiller yer almaktadır. Bunu bir örnek tablo olarak değerlendirmek gerekir. Bu eylemlere, burada hiç öngörülmemiş suçların da eşlik edebileceği düşünülmelidir.

Örneğin, bazı durumlarda çocukların para karşılığında evlendirilmeleri veya evlendirilmek üzere bir yerden alınıp başka bir yere götürülmeleri söz konusudur. Çocuğun tanımadığı bir kişi ile evlendirilmek üzere bir yerden alınıp başka bir yere götürüldüğü hallerde veya mülteci, sığınmacı vb. statülerde göç ile Türkiye'ye gelmiş olan çocukların yetişkinler ile evlendirilmeleri söz konusu olduğunda, bu işlemin para veya bir başka menfaat karşılığında yapılıp yapılmadığına da ayrıca dikkat edilmelidir.

Çocuğun para karşılığında evlendirilmesi; insan ticaretine konu edilmesi demek olduğu gibi, içinde bulunduğu ortamın risklerine dair de fikir verir. Bu nedenle bu olasılığın dikkate alınması ve böyle bir riskin bulunması halinde çocuğun acil koruma tedbirleri ile güvenliğinin sağlanması gerekir. Buna başlık parası da dahildir.

Tablo 5. Türk Ceza Kanunu (TCK) Kapsamında Çocuk Yaşta Evliliğe İlişkin Soruşturmalara Konu Olabilecek Suçlar ve Şüpheliler

Olası Şüpheliler	Olası Suçlar
Çocuğun veli veya vasisi	- Tehdit, şantaj (TCK madde 106-107) - Eğitim ve öğretim hakkının engellenmesi (TCK madde 112) - Cinsel istismar veya reşit olmayanla cinsel ilişki suçları için azmettirme, yardım etme (TCK madde 38-39) - Koruma, gözetim, yardım ve bildirim yükümlülüğünün ihlali (TCK madde 97-98) - İnsan ticareti (TCK madde 80) - Kötü muamele (TCK madde 232) - Aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğünün ihlali (TCK madde 233) - Koşulları var ise veli veya vasi ile ilgili olarak, TCK madde 38 ve madde 39. ile düzenlenen tablodaki diğer faillerin suçlarına yardım etme ve azmettirme gibi iştirak hükümleri de uygulanabilecektir.
Çocukla evlenen kişi	- Çocuğun cinsel istismarı (TCK madde 103) - Reşit olmayanla cinsel ilişki (TCK madde 104) - Birden çok evlilik, hileli evlenme, dinsel tören (TCK madde 230) - İnsan ticareti (TCK madde 80) - Kişi hürriyetinden yoksun kılma (TCK madde 109)
Düğün vb. kutlamaya katılanlar	- Suçu bildirmeme suçu (TCK madde 278)
Akrabalar, komşular ve bir çocuğun evlendirildiğini öğrenen diğer kişiler	- Suçu bildirmeme suçu (TCK madde 278)
Öğretmen, doktor vb. kamu görevlileri	- Suçu bildirmeme suçu (TCK madde 279-280)

Örneğin; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi ve Kadınlara Karşı Her Tür- lü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin ortak yayınladıkları Genel Yorum'da⁴¹, başlık parası gibi geleneksel uygulamaların Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Proto- kol 2.a maddesi ile düzenlendiği üzere insan ticareti suçu sayılması gerektiğini söylemektedir:

"Bunu uygulayan ülkelerde farklı biçimler alabilen başlık, kadınların ve kızların şiddete ve diğer zararlı uygulamalara açık olma durumlarını arttırabilmektedir. Koca ya da onun aile üyeleri başlığın ödenip ödenmemesi ya da ödenmişse mik- tarı konusundaki anlaşmazlıklar üzerine cinayet, kundaklama ya da asit atma

⁴¹ Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi ile Çocuk Hakları Komitesi'nin Zararlı Uygulamalara İlişkin 31 ve 18 Sayılı Ortak Genel Tavsiyeleri / Genel Yorumları (2014)

gibi fiziksel ya da psikolojik saldırılara başvurabilmektedir. Kimi durumlarda aileler, karşı taraftan maddi getiri sağlamak amacıyla kızlarının geçici “evliliklerine” razı olabilmektedir (anlaşmalı evlilik) ki bu da insan ticaretinin bir türünü oluşturmaktadır. ÇHS’nin çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokolüne (OP-SC) Taraf Devletlerin bu alanda açık yükümlülükleri vardır. Buna göre, başlık-çeyiz gibi unsurları da içeren çocuk ve/ya da zorla evlilikler Protokolün 2 (a) maddesi kapsamında “çocuk satışı” fiilini oluşturabilmektedir.”

BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme’ye Ek

Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi İle İlgili İhtiyari Protokol

Madde 2

İşbu Protokol’ün amacı bakımından:

(a) Çocuk satışı, herhangi bir şahıs veya bir grup şahıs tarafından, ücret ya da başka herhangi bir şey karşılığında bir çocuğun başka birine devredildiği herhangi bir fiil veya işlem anlamına gelmektedir.

...

Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesi, Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol’ün 3. maddesinde “insan ticareti”, “kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma, kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması” şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıca (a) bendinde öngörülen yöntemlerden herhangi birini içermese bile, çocuğun istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınmasının da “insan ticareti” olarak kabul edileceği öngörülmektedir.

Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Ek

İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesi, Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol

Madde 3

Bu Protokol’ün amaçları bakımından:

(a) “İnsan ticareti”, kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma, kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin

istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir. İstismar terimi, asgari olarak, başkalarının fuhuşunun istismar edilmesini veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırmayı veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, kulluğu veya organların alınmasını içerecektir.

(b) İnsan ticaretinin (a) bendinde belirtilen yöntemlerden herhangi biriyle yapılmış olması halinde, mağdurun bu istismara razı olup olmaması durumu değiştirmeyecektir.

(c) Bu maddenin (a) bendinde öngörülen yöntemlerden herhangi birini içermese bile, çocuğun istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması "insan ticareti" olarak kabul edilecektir.

(d) On sekiz yaşının altındaki herkes "çocuk" kabul edilecektir.

Aynı zamanda, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi (İstanbul) Sözleşmesi'nin 37. maddesinin, taraf devletlerden sınırları dışında işlenen bu neviden suçları da soruşturma ve kovuşturma yetkisi kapsamına almasını talep ettiğini dikkate almak gerekir.

**Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile içi Şiddetin Önlenmesi ve
Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi (İstanbul) Sözleşmesi**

Madde 37 - Zorla yapılan evlilikler

Taraflar bir yetişkini veya çocuğu kasten evliliğe zorlamanın cezalandırılmasını temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır.

Taraflar, bir yetişkinin veya çocuğun, ikamet ettiği Taraf veya Devletten farklı bir Tarafa veya devlete, söz konusu yetişkini veya çocuğu evliliğe zorlama amacıyla kasten kandırılarak götürülmesinin cezalandırılmasını temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır.

Benzer bir biçimde Lanzarote Sözleşmesi (madde 25) de taraf devletlerden yargı yetkisini geniş tutmasını talep etmektedir. Ulusal mevzuatın çocuğun cinsel istismarı saydığı eylemlerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan kişiler tarafından yabancı bir ülkede gerçekleştirilmesi halinde, o ülke tarafından suç sayılmamış olsa dahi, soruşturulmasını sağlayacak bir yer bakımından yetki kuralının uygulanması talep edilmektedir. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan bir kişi, "Suriye'de kız çocukları 13 yaşında evlenebiliyorlar, ben orada evlendim" diyememelidir.

Bu kurallar ile amaçlanan, çocuğun cinsel istismarı ile etkin mücadele için boşluk bırakmamak, bütün dünyada ortak bir anlayış oluşmasını sağlamaktır.

Activity supported by the
Canada Fund for Local Initiatives
Activite realisee avec l'appui du
Fonds canadien d'initiatives locales

| Canada